

PRODUKCE LANDFRASOVY TISKÁRNY A NAKLADATELSTVÍ V 19. STOLETÍ

Štěpánka Běhalová (Jindřichův Hradec)

The Production of the Landfras Printing Works and Publishing House in the 19th Century

Abstract: The activities of the Landfras printing works and the associated publishing house are an important part of the history of book culture in the Czech lands in the 19th century and form a significant chapter in the history of book printing and publishing in this period. The focus of the production of the printing works and the publishing house reflected the new needs of literate broad social classes in the 19th century, showing increased interest in the printed word. The company used the modern methods and technologies available, which reduced the price of the final book or other printed materials. For publication, it selected titles whose sales were guaranteed or at least expected. The result was the repeated printing of a number of titles of religious, educational and entertainment literature, which had already been popular in previous centuries, and the development of contemporary titles for the general public from both urban and rural areas. For centuries, great popularity was mainly enjoyed by the titles of religious folk literature (Himmelschlüssel prayer books by the theologian Martin von Cochem and other prayer and devotional books), in which Baroque Catholic piety was reflected until the late 19th century. To the original Himmelschlüssel and other traditional titles, the printing works added titles of its regular authors and their translations of contemporary prayer and religious literature. It complemented the titles of secular entertainment literature (reprints of original works, e.g. *Kronika o Štilfridovi* [The Chronicle of Štilfríd] or *Kronika sedmi mudrců* [The Chronicle of the Seven Wise Men]) with translations and original works by Jan Hýbl and Václav Rodomil Kramerius, and it also printed moralising stories by local priests. Educational literature, such as guides for homesteaders, cooks and the like sold also well. A separate activity section comprises the publication and printing of textbooks mostly for local schools. Until the end of the 19th century, they were abundantly complemented by printed broadsides, affordable to every household. A significant chapter of the 19th century was the development of periodicals, which was mirrored in the second half of that century also in newly emerging regional titles, especially in the weekly *Ohlas od Nežárky* [Echoes from the River Nežárka], which began to be published in 1871.

Keywords: Landfras printing works – publishing house – 19th century – production – religious literature – prayer books – educational literature – textbooks – periodicals – entertainment literature – printed broadsides – Josef Landfras – Alois Landfras – Vilém Landfras – Václav Rodomil Kramerius – Jan Hýbl – Josef Procházka Devitský

Úvod

Činnost Landfrasovy tiskárny a s ní souběžně fungujícího nakladatelství¹ je významnou součástí dějin knižní kultury 19. století v českých zemích a tvoří samostatnou kapitolu v dějinách knihtisku a nakladatelství tohoto období. Zaměření produkce tiskárny a nakladatelství odráželo nové požadavky čtenářsky gramotných širokých lidových vrstev v 19. století, které projevovaly zvýšený zájem o tištěné slovo. Podnik využíval dostupné moderní techniky a technologie, které snižovaly cenu finální knihy nebo tiskoviny, a pro vydání vybíral tituly, jejichž odbyt byl zaručen nebo alespoň očekáván. Výsledkem byl opakovaný početný tisk titulů náboženské, vzdělávací a zábavné literatury, které byly populární již v předchozích staletích, i rozvoj soudobých titulů pro obecný lid. Oblibu po staletí zaznamenávaly především tituly lidové náboženské literatury (nebeklíče, další modlitební knihy a pobožnosti), v nichž se hluboko do 19. století odrážela barokní

katolická zbožnost, tituly světské zábavné literatury (přetisky a úpravy původních děl, jako byla např. *Kronika o Štilfridovi* nebo *Kronika sedmi mudrců*, doplněné v 19. století o překlady děl souvisejících převážně s německým měšťanským prostředím) a tituly literatury vzdělávací (učebnice, příručky pro hospodáře, kuchařky a podobně). Až do konce 19. století je vydatně doplňovaly kramářské tisky, finančně dostupné každé domácnosti. Významnou kapitolou 19. století byl pak rozvoj periodik, který se v druhé polovině zmíněného období odrazil i v nově vznikajících regionálních titulech.

Pro studium tématu jsou významné dnes existující rozsáhlé a značně kompaktní fondy připomínající činnost Landfrasovy tiskárny a nakladatelství ve Sbírce Muzea Jindřichohradecka.² Spolu s fondy dalších institucí s konzervačním charakterem, jako je Národní knihovna a Knihovna Národního muzea, a s archivními fondy Státního oblastního archivu v Třeboni a Národního archivu jsou významným zdrojem pro studium daného tématu.

¹ Vilém Antonín Landfras prezentoval na počátku 60. let svou činnost takto: *Tiskem a nákladem Aloisia J. Landfrassa a syna, vydavatelů mnoha schválených, užitečných a výborných modlitebních jakož i jiných poučných a zábavných knih*. PROCHÁZKA, 1862b.

² Trojrozměrné předměty, archiválie, fotografie, obrazy, tisky, rukopisy, tiskařské štočky, vybavení tiskárny související s Landfrasovou tiskárnou a nakladatelstvím se nacházejí v následujících fondech Sbírky Muzea Jindřichohradecka: Fotografie, Grafika, Jiné tisky, Jindřichohradecké tisky, Knižní kultura, Kramářské tisky, Obrazy, Regionální historie, Regionální literatura, Rukopisy, Řemesla, Staré tisky a Technika. Významnou část fondů získal pro muzeum Jan Muk, který byl s rodinou tiskařů v úzkém kontaktu ještě v době aktivní činnosti tiskárny. Další významné akvizice uskutečnilo jindřichohradecké muzeum v 90. letech 20. století. V roce 2012 byla otevřena stálá expozice s názvem Landfrasova tiskárna v přízemí hlavní budovy Muzea Jindřichohradecka.

Činnost tiskárny a nakladatelství

Kontinuální existence tiskáren, která předznamenala činnost Landfrasovy tiskárny v Jindřichově Hradci, je doložena od počátku 18. století.³ Předchozí krátká tiskařská epizoda se pojí se jménem Kryštofa Haugenhoffera, který s největší pravděpodobností vytiskl v Jindřichově Hradci v roce 1613 německý tisk *Vonrechter Christlicher Obrigkeit und warem gehorsam* (O pravé křesťanské vrchnosti a pravé poslušnosti) autora Valentina Hennebergera.⁴ Další zmínky o tiskařích ve městě jsou až z počátku 18. století. V roce 1711 zde získal tiskařskou koncesi Jan Václav Svoboda, který zhotovoval jednoduché zakázky pro jezuitskou kolej a zdejší vrchnost, převážně v češtině a němčině. Vlastním nákladem vydával modlitby a poutní písničky pro venkov. Od Svobody získal tiskárnu Jan Fridrich Jakeš, který pro tiskárnu získával i zakázky z dalších míst, například od augustiniánských kanovníků v Třeboni nebo z premonstrátského kláštera v Želivě, a přetiskoval na vlastní náklad modlitební knihy z jiných tiskáren, po nichž byla poptávka. Koncem dvacátých let 18. století v Jindřichově Hradci tiskl také Jan Petr Kincl. Když oba město opustili, působil zde knihtiskař František Antonín Schönstein, který v letech 1734–1737 vytiskl více než dvacet německých, latinských a českých knih. Od něj koupil tiskárnu František Petr Hilgartner.⁵ Převážnou část jeho výroby představoval tisk modlitebních knih a podobně pokračoval od roku 1757 také jeho syn Ignác Vojtěch. Rozšířil nakladatelský profil tiskárny, přikoupil lisy i ostatní vybavení včetně dřevořezových štočků a mědirytin pro výzdobu knih. Nejúspěšnější novinkou se stal titul německého kapucína Martina von Cochem *Zlatý nebeklič*.⁶ Když Ignác Vojtěch 20. října 1795 zemřel, byla tiskárna na prodej. Již v prosinci roku 1795 projevil o koupi zájem bývalý knihářský tovaryš tiskárny Josef Landfras⁷ a 14. března 1797 její vybavení po vleklém pozůstalostním řízení za podpory své manželky Heleny, rozené Grotzové koupil. Podnik umístili do domu čp. 15/I na dnešním Balbínově náměstí, který získala Helena jako věno od svého otce Šimona a který pro tyto účely nechal Josef ve 20. letech 19. století přestavět (obr. 1).⁸

Počátky vlastní nakladatelské činnosti rodiny Landfrasů jsou datovány do roku 1796, kdy Josef Landfras (1769–1840), původně zdejší knihář a bývalý zaměstnanec Hilgartnerovy tiskárny, vydal a pravděpodobně i sám vytiskl ještě před koupí tehdy již nefungující Hilgartnerovy tiskárny *Malý zlatý nebeklič*.⁹ Navázal tak na úspěšný Hilgartnerův titul a v Landfrasově tiskárně pak byly nebekliče tištěny až do 20. století a staly se stabilním pilířem produkce tiskárny a nakladatelství. Vzápětí činnost tiskárny ohrozil velký požár města v květnu 1801, při němž shořelo její vybavení, následně obnovené v rekordním čase do podzimu téhož roku.¹⁰

K největšímu rozkvětu přivedl tiskárnu i ostatní související podniky jeho syn Alois (1797–1875), který podnik oficiálně

Obr. 1. Budova Landfrasovy tiskárny v Jindřichově Hradci z Kmentovy ulice, J. Hradec, konec 19. století. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. Fo 2620.

převzal v roce 1826. Za jeho působení byla tiskárna jednou z největších mimo Prahu. Alois rozšířil vydavatelský a nakladatelský záběr, inovoval technické vybavení, zakoupil rychlolisy, zavedl kamenotisk (obr. 2), pořídil ocelorytinové desky k výzdobě titulních listů, zřídil pobočky v Táboře, kde záhy zavedl litografický závod, později v Českých Budějovicích a v Pelhřimově. V 50. letech byl starostou města a zastával též další veřejné funkce. Tiskárnu od něj převzal v roce 1858 jeho syn Vilém Antonín (1830–1902), který v roce 1871 založil významný regionální týdeník *Ohlas od Nežárky*. Konec století se v podniku odehrál ve znamení oslav 100. výročí trvání podniku a při této příležitosti byla tiskárna vyznamenána titulem „c. a k. dvorní“. Po smrti Viléma Antonína v roce 1902 převzal podnik jeho syn Vilém Bohumil (1865–1931), který se od roku 1885 připravoval na převzetí podniku a fakticky jej vedl spolu s redakcí týdeníku již koncem 19. století. Po jeho náhlé smrti v roce 1931 převzala tiskárnu i redakci *Ohlasu od Nežárky* jeho manželka Marie (1871–1957) s dcerou Marií provdanou Jiráčkovou (1905–1995). Majitelky v roce 1940 pronajaly tiskárnu i redakci *Ohlasu od Nežárky* nájemci Františku Pfauserovi, který

³ PLETZER 1997a.

⁴ HENNEBERGER 1613.

⁵ PLETZER 1997b.

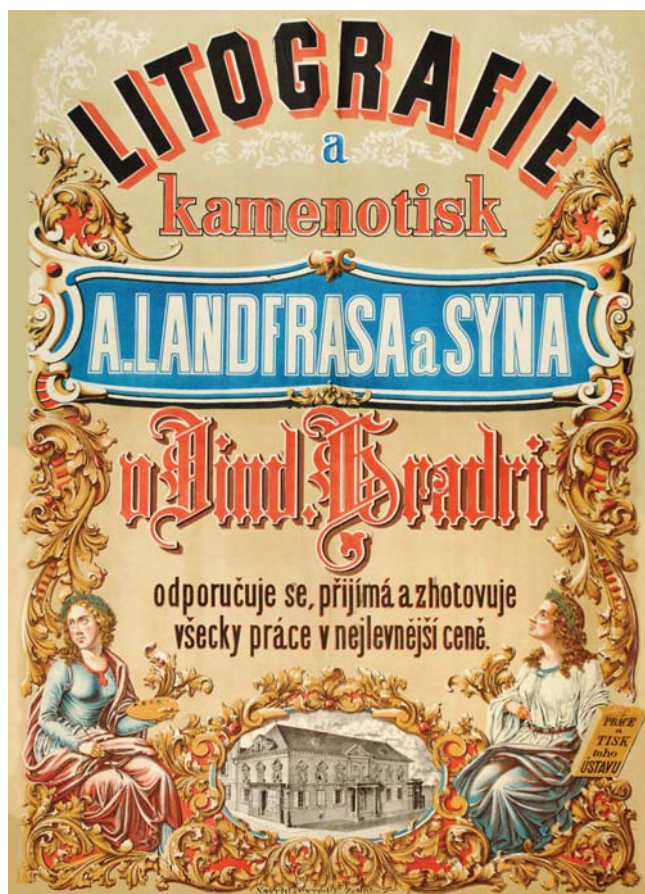
⁶ BĚHALOVÁ 2017.

⁷ NOVÁKOVÁ 1994.

⁸ LANDFRAS 1823.

⁹ MARTIN VON COCHEM 1796.

¹⁰ MUK 1933.

Obr. 2. Propagační plakát Landfrasovy tiskárny s vyobrazením budovy, litografie, A. J. Landfras a syn, 1858–1864. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. KK 704.

řídil redakci až do zákazu v roce 1942 a tiskárnu až do znárodnění.¹¹

Činnost tiskárny a nakladatelství lze periodizovat podle jejích majitelů (s dodržением dat oficiálního předání majetku a podniku) na období Josefa Landfrase (1797–1826), Aloise Landfrase (1826–1858), Viléma Antonína Landfrase (1858–1902), Viléma Bohumila Landfrase (1902–1931), Marie Landfrasové a Marie Jiráčkové (po roce 1931) a nájemce Františka Pfausera (po roce 1940). V každém období pak byla užívána různá impresa, která spolu s dalšími kritérii, například vnější podobou tisku, použitím výzdoby a podobně, mohou sloužit k přesnější dataci tisků bez vročení. Pro období Josefa Landfrase jsou charakteristická impresa, v nichž

je označen jako *Josef Landfras*¹² a *Josef Alois Landfras*,¹³ která byla užívána po celé období ve verzi české, německé a latinské a doložena jsou i pro období po roce 1826, kdy tiskárnu převzal Alois Landfras, například i u nejranějších landfrasovských tisků označených místem vytištění Tábor z roku 1829.¹⁴ Již v roce 1802, tedy v době působení Josefa Landfrase, bylo také užito impresum ve formě *Alois Josef Landfras*,¹⁵ které bylo charakteristické pro období 1828–1858 u hradecké i tábořské pobočky.¹⁶ Výjimečně, například u tisku *Nebeský budíček duše křesťanské* z roku 1828 se objevilo impresum *Alois Landfras*.¹⁷

Další změna označení souvisela s předáním podniku Vilému Antonínovi v roce 1858, kdy firma krátce užívala označení *Alois Josef Landfras a syn*, a to až do roku 1864, kdy Alois Landfras odchází definitivně na odpočinek. Poté byla firma zapsána pod oficiálním názvem *A. J. Landfras Syn*. I v této době, stejně jako v období po předání tiskárny Josefem Landfrasem synovi Aloisovi v roce 1826, používání impres kolísalo a v některých případech bylo použito označení *Alois Landfras* prokazatelně i po roce 1858 a také užití označení *A. J. Landfras a Syn* a *A. Landfras Syn* bylo užíváno proměnlivě ještě v několika letech po roce 1864.

V roce 1899 byl tiskárně udělen titul c. a k. dvorní, který se promítl i do impresa *C. a k. dvorní knihtiskárna A. Landfras Syn* používaného v této podobě až do vzniku samostatné republiky. Poté se tiskaři vrátili k názvu firmy *A. J. Landfras Syn*. V roce 1940 přidal k tomuto názvu své jméno nový nájemce, který označoval dokumenty *A. J. Landfras Syn, nájemce František Pfauser*.

S činností tiskárny úzce souviselo i vydávání knih vlastním nákladem (obr. 3). Způsob uvádění podílu na vzniku tisku především v období působení Josefa Landfrase značně kolísal. Označení nákladem Josefa Landfrase se objevilo nejprve u již zmiňovaného *Malého nebeklíče* z roku 1796,¹⁸ v roce 1803 uvedl v kolofonu doslova: *Vydavatelovým nákladem. K dostání v Praze v České expedici a v Jindřichově Hradci u vydavatele*.¹⁹ *Krátké vypravování k zachování dobrých ctností pro děti a mládež* z roku 1819 bylo označeno *Písmem a nákladem J. Landfrase*,²⁰ stejně jako u *Hýblových Poučných a kratochvilných historií o strašidlech* z roku 1820.²¹ Alois Landfras tiskl vlastním nákladem především díla kmenových autorů tiskárny, například Václava Rodomila Krameria.²² Označení vlastního podílu na nákladu však Landfrasové nepoužívali důsledně, a to pravděpodobně také v souvislosti s dořešenými a nedořešenými vztahy s autory a s cenzurou.²³ Na některých titulech, které následně uváděl ve vlastních nakladatelských seznamech

¹¹ BĚHALOVÁ 1997a, 1998b, PLETZER 1992a.

¹² PROSPĚŠNÁ KNÍŽKA 1800.

¹³ MARTIN VON COCHEM 1802.

¹⁴ MARTIN VON COCHEM 1829.

¹⁵ GEISTLICHER SEELENWECKER 1802.

¹⁶ Např. HÝBL 1830.

¹⁷ NEBESKÝ BUDÍČEK 1828.

¹⁸ MARTIN VON COCHEM 1796.

¹⁹ SALZMANN 1803.

²⁰ KRÁTKÉ VYPRÁVOVÁNÍ 1819.

²¹ HÝBL 1820.

²² KRAMERIUS 1830.

²³ Nedostatečná legislativa k těmto řešením ještě přispívala, i když se Landfrasové nevyhnuli případným zásahům cenzury nebo nevitáním dohrám s autory. TEPLÝ 1930; WÖGERBAUER – PÍŠA – ŠÁMAL – JANÁČEK et al. 2015, s. 256, 277.

Obr. 3. Diplom z Jubilejní hospodářsko-průmyslové výstavy jihovýchodních Čech udělený Vilémovi Landfrasovi za nakladatelství dobrých spisů, J. Hradec, 1888. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. KK 696.

vydáváných od 50. let 19. století, definoval svou odpovědnost pouze jako „*Tiskem*“ nebo případně vágnějším „*U A. J. Landfrasa*“. Do období působení Aloise Josefa Landfrasa patří také zřejmě nejranější použití formulace *Landfrasschenverlage* – *Landfrasovo nakladatelství* na německém *Polovičním nebeliči* z roku 1831.²⁴ Po zakoupení rychlolistů se v některých nakladatelských údajích objevovalo označení „*Rychlotiskem A. J. Landfrasa*“, například v titulu evangelické modlitební knihy György Szikszaye²⁵ nebo *Schnellpressendruck von Alois Landfrass* na periodiku *Neuhauser Wochenblatt*.²⁶

Vlastní nakladatelské počiny byly pravidelně avizovány též na nakladatelských obálkách vydávaných knih, a to již od třicátých let 19. století. Nejdříve se nakladatelské seznamy vydaných publikací objevovaly na vnitřních stranách obálek knih z autorské produkce Václava Rodomila Krameria. U titulu *Železná košile* vydaného v roce 1831 to byl seznam s dvanácti tituly, již rok před tím u titulu *Vystěhovanci do Brazílie*, který Václav Rodomil Kramerius přeložil, seznam

se čtrnácti tituly.²⁷ Od roku 1844 otiskoval Alois Landfras obchodní oznámení svých tisků také v periodiku *Neuhauser Allgemeiner Anzeiger*. Později Vilém Antonín Landfras rozvinul tuto formu inzerce v týdeníku *Ohlas od Nežárky*, který vycházel od října roku 1871.

Od poloviny 19. století pravidelně nabízel Alois Josef Landfras a poté i jeho syn Vilém Antonín knihy z vlastního nakladatelství formou tištěných nabídkových seznamů s cenami pro další odběratele. Zmíněné seznamy se dochovaly z let 1854–1901 v češtině i němčině. Nejstarší německý seznam z roku 1854 (obr. 4) nabízel knihy s cenami v oddílech německé modlitební knihy, modlitební knihy v českém jazyce a v samostatném oddíle nazvaném *Geschichtsbücher belehrenden und unterhaltenden Inhalts*.²⁸ Další seznam připravený v období po roce 1858 sděloval na titulním listu, že jej lze obdržet „v *Beckovu knihkupectví ve Vídni*“ (obr. 5).²⁹ Úvodní slovo seznamu popisuje detailně podmínky pro obchodníky, podle něhož Landfrasové rozesílali objednané zboží na vlastní útraty do Prahy,

²⁴ MARTIN VON COCHEM 1830.

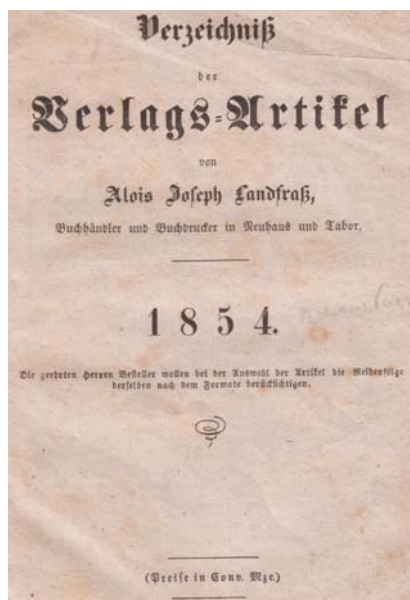
²⁵ SZIKSZAY 1850.

²⁶ NEUHAUSER WOCHENBLATT 1848.

²⁷ KRAMERIUS 1830, 1831.

²⁸ NAKLADATELSKÝ SEZNAM 1854.

²⁹ NAKLADATELSKÝ SEZNAM [1858–1864].

Obr. 4. *Verzeichniß der Verlags=Artikel*, A. J. Landfras, 1854. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 3180.

Obr. 5. *Úplný seznam knih modlitebních, poučných a zábavných*, A. J. Landfras syn, 1858–1864. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 3179.

Obr. 6. *Cenník modlitebních knih z prvního nakladatelství modlitebních knih v Čechách*, A. Landfras syn, 1901. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 1751.

kde je dále expedoval buď rozesílatel zboží J. J. Seidl v Hybernské ulici, nebo knihář J. G. Meisner v Plateise, dále do Vídně k J. V. Klierovi do Hořejší pekařské ulice č. 747 a do Českých Budějovic ke kupci J. Neveklovskému. Seznam obsahuje pouze české knihy rozdělené do dvou oddílů: na náboženské, a poučné a zábavné. Další „seznam poučných a zábavných knih a tiskových věcí rozličného druhu“ lze časově zařadit do poloviny sedesátých let. Titulní list je označen ještě firmou A. J. Landfras a syn, zatímco záhlaví jednotlivých stran Knihosklad A. Landfrasa syna. Tento seznam je tištěn latinkou a obsahuje soupis poučných a zábavných českých titulů řazený abecedně dle názvů. Některé tituly jsou označeny hvězdičkami, protože jsou tištěny „německou literou“, u dalších není uvedena cena a nakladatel poznamenává, že vyjdou v novém opraveném vydání latinkou. Při sestavování tohoto seznamu zřejmě Vilém prováděl revizi dosavadního skladu a očekával, že formou objednávek získá obraz o zájmu trhu o konkrétní tituly tištěné latinkou zvláště u starších titulů. V závěru seznamu jsou připojeny ještě „Tiskové věci rozličného druhu“, k nimž patřila například domovní požehnání, Mariánská, Mariazellská a Svatojánská psaníčka, výklad karet, společenské hry „Hra pro veselou společnost“ a „Posel lásky“ a dále tiskopisy pro obecní úřady, záložny občanské, peněžní fondy, spořitelny, obchodníky, řemeslníky, školy atd. v češtině i němčině.³⁰ Doplnkem k tomuto seznamu byl pravděpodobně další seznam, datovaný do roku 1870, který obsahuje modlitební a náboženskou literaturu.³¹ Seznam je tištěn latinkou a hvězdičkou jsou označeny tituly tištěné frakturou. V úvodu zpřesňuje dodací podmínky, oznamuje 5% zvýšení ceny u zásilek na dobírku, které se na-

kladatelům často vrací, a odkazuje na nově uváděná pořadová čísla titulů pro potřeby zpřesnění objednávek. Obsahuje celkem 169 českých titulů a v úvodu upozorňuje, že „*Modlitební knihy našim nákladem vydané jsou z větší části od nejdůstojnější konsistoře v Českých Budějovicích schválené a odporučené*“. Jiný doložený tištěný seznam se dochoval v plátěné vazbě s rukopisným označením *Tabula rerum Venalium* a kromě číslování ještě přímo sazbou jednotlivých titulů odlišuje frakturu a laticinku.³² Jedná se o příruční výtisk patrně pro zamýšlenou korekturu s vevázanými čistými listy a obsahuje „*seznamy českých a německých modlitebních knih, knih poučných a zábavných a dalších*“. Landfrasové zde nabízeli zaslání na vlastní náklady vlakem do nejbližší železniční stanice adresáta nebo do Prahy k J. J. Seidlovi a do Vídně ke K. Wassersovi. Seznam obsahuje 175 titulů českých modlitebních knih, 127 titulů německých modlitebních knih a 270 zábavných a poučných knih, dále 40 položek rozličných tiskových nabídek, 7 knih na zakázku, 82 tiskopisy a další potřeby pro úřady. Další dvojazyčný nakladatelský seznam je z roku 1876³³ a obsahuje 153 titulů českých modlitebních knih, pod čísly 154–158 přidává modlitební knihy na zakázku a mezi čísly 159–204 uvádí knihy náboženského obsahu, čísla 205–478 patří knihám zábavným a poučným, pod čísly 479–509 pak následují tiskové věci rozličného druhu a nečíslované tiskopisy. Soubor dochovaných seznamů uzavírá nabídka modlitebních knih z roku 1901 (obr. 6),³⁴ která obsahuje 124 českých modlitebních knih a pod čísly 125–169 pak náboženské knihy a informuje zájemce, že zašle zvlášť seznamy německých modlitebních knih a zábavných a poučných knih v obou jazycích.

³⁰ NAKLADATELSKÝ SEZNAM [1864].

³¹ NAKLADATELSKÝ SEZNAM 1870.

³² NAKLADATELSKÝ SEZNAM 1871.

³³ NAKLADATELSKÝ SEZNAM 1876.

³⁴ NAKLADATELSKÝ SEZNAM 1901.

Obr. 7. Martin von Cochem, *Malý zlatý nebeklič*, J. Landfras, 1796. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 824.

Obr. 8. Martin von Cochem, *Pravý zlatý nebeklič*, A. J. Landfras syn, 1905. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 3629.

Obr. 9. Hohenlohe, A. L. F., *Nábožný křesťan*, A. J. Landfras, 1847. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 3637.

Obr. 10. Hohenlohe, A. L. F., *Nábožný křesťan*, A. J. Landfras, 1855. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 437.

Náboženská a modlitební literatura

Náboženská a modlitební literatura byla základem produkce tiskárny a nakladatelství. Jádro tohoto souboru tvořily tituly barokní náboženské literatury osvědčené již u předchozích tiskařů Hilgartnerů v druhé polovině 18. století, jako byly *Nábožné modlitby sester Gertrudy a Mechtildy*, *Rajská růže*, *Pět červených korálů* a *nebekliče* Martina z Kochemu. Právě tento titul byl v Landfrasově tiskárně vydáván a tištěn až do roku 1905 (obr. 7 a 8)³⁵ česky i německy jako *Celý, Malý, Poloviční, Pravý* nebo *Zlatý nebeklič*.³⁶

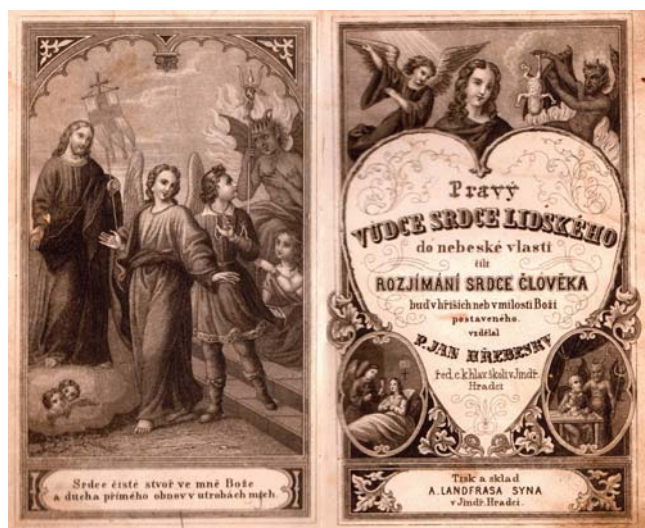
Landfrasové rozšířili tento repertoár o moderní tituly modlitebních knih a další náboženské spisy, jejichž autory, překladateli nebo upravovateli byli nejčastěji kněží z regionu – katechetové místních škol, řeholníci zdejšího františkánského kláštera, kaplani z proboštství a faráři z širšího okolí, převážně z východní části jižních Čech.³⁷ Jedním z prvních významných spolupracovníků tiskárny byl katecheta a pozdější ředitel jindřichohradecké hlavní školy Jan Hřebeský (1786–1851), rodák z Plánice u Klatov, kde jej ovlivnil Šebestián Hněvkovský.³⁸ Zdejší c. a k. hlavní školu řídil 41 let, až do své smrti. Byl autorem českých učebnic náboženství

³⁵ MARTIN VON COCHEM 1796, 1905.

³⁶ BĚHALOVÁ 2017.

³⁷ PLETZER 1998.

³⁸ STREJČEK 1930, s. 19 a další.

Obr. 11. Hřebeský, Jan, *Pravý vůdce srdce lidského*, A. J. Landfras syn, po roce 1864. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 3564.

a řady překladů, které pořídil přímo pro Landfrasovu tiskárnu, např. oblíbený *Krátký výťah biblických příběhů* vydaný v roce 1824³⁹ nebo zkrácený překlad titulu *Nábožný křesťan*,⁴⁰ který Landfrasové vydali v několika vydáních (obr. 9 a 10).

Jan Hřebeský je též uveden jako „vzdělavatel“ titulu *Pravý vůdce srdce lidského*, který tiskárna vydala několikrát v padesátých letech 19. století s bohatě zdobenou titulní stranou a frontispisem a celostránkovými kovorytinami i dřevoryty v textu (obr. 11).⁴¹ Podle informací z titulní strany Hřebeský pracoval s dílem českého římskokatolického duchovního, sídelního kanovníka Vyšehradské kapituly a jejího pozdějšího probošta Vojtěcha Ruffera (1790–1870) *Vůdce duše do nebeské vlasti*. Nejstarší známé vydání Rufferova díla je z roku 1851 a dále následovalo nejméně jedenáct dalších vydání.⁴² Vzhledem ke skutečnosti, že Hřebeský zemřel v roce 1851 a dosud známá vydání z Landfrasovy tiskárny jsou označena impresem A. Landfrasa a syn, používaným v letech 1858–1864, případně pozdějším A. Landfras syn, musel by pracovat Hřebeský s Rufferovým textem ještě před jeho prvním tištěným vydáním.⁴³

Významnou spoluprací udržovala Landfrasova tiskárna s jindřichohradeckými františkány Josefem Goldou a Ottou

Obr. 12. Hauber, J. M., *Úplná křesťanská modlitební kniha*, A. J. Landfras, 1842. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 3598.

Kröpfelem, katechety Janem B. Gabrielem, Janem Zátkou nebo Josefem Kartákem, a duchovními z regionu, např. Janem Tomášem Nováčkem,⁴⁴ Karlem Müllerem,⁴⁵ Tomášem Švédou nebo Janem Marchalem.⁴⁶ Ojedinele Landfrasové spolupracovali s kněžími ze vzdálenějších míst nebo příslušníky vyššího kléru. Překládání modlitebních knih se věnovali také laikové, např. Jan Hýbl, který přeložil Brandtův spis *Bůh jest otec náš*⁴⁷ a spis Alexandra Hohenlohe *Nábožný křesťan*,⁴⁸ nebo František Bohumil Tomsa, překladatel Hauberovy *Úplné křesťanské modlitební knihy*. Její tisk povolila česko-budějovická cenzura v roce 1839 a Landfrasové ji úspěšně opakovaně vydávali až do roku 1860 (obr. 12),⁴⁹ více vydání se dočkala i *Cesta do nebeské vlasti*, zdařilý soubor modliteb sestavený stejným autorem.⁵⁰

Alois Josef Landfras dokázal získat i realizovat zakázky pro různé okruhy objednatelů, takže vytiskl i díla evangelických autorů, v roce 1850 to byla *Křesťanská naučení a modlitby* evangelického kazatele György Szikszaye v překladu M. Blažka. V impresu je uvedeno, že byly tištěny „*Rychlotiskem Aloisia Josefa Landfrasa*“. V roce 1820 a 1821 a opakovaně v 50. letech 19. století pak tiskl dvoudílné *Modlitby křesťanské* evangelického kazatele Jana Salatnaye.⁵¹

³⁹ HŘEBESKÝ 1824.

⁴⁰ HŘEBESKÝ 1821; 1824; 1827; 1829; 1831; 1840; 1847; 1855.

⁴¹ [HŘEBESKÝ 1858–1864].

⁴² RUFFER 1851; [186-?].

⁴³ Pravděpodobná je teze, že A. J. Landfras použil obchodní taktiku doloženou i v dalších případech. Text autora Vojtěcha Ruffera vydal opakovaně v úpravě již nežijícího Jana Hřebeského a v úvodu knihy se navíc odkazovalo na původního, ovšem nejmenovaného autora: „*Knížku tuto o srdci lidském sepsal asi před stopadesáti lety jistý nábožný Francouz a od té doby byla pro svou výbornost do jiných jazyků přeložena a působila velmi mnoho dobrého*“, takže částečně vylučoval i originalitu autorství Vojtěcha Ruffera. V této úpravě, pojištěné jménem Jana Hřebeského, se mohlo vydání lépe vyhnout potížím s autorskými právy a také s cenzurou.

⁴⁴ PLETZER 1991.

⁴⁵ PLETZER 1993b.

⁴⁶ PLETZER 1988.

⁴⁷ HÝBL 1833.

⁴⁸ HÝBL 1835.

⁴⁹ [TOMSA 1842; 1860].

⁵⁰ TOMSA 1843.

⁵¹ SZIKSZAY 1850; SALATNAY 1820, 1821, 1854, 1857.

Obr. 13. *Pobožnost k svatě Anně*, kramářský tisk, A. J. Landfras, 1854. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. K 2637.

Náboženské tituly z Landfrasovy tiskárny doplňovaly náboženské kramářské tisky, které tvořily 88 % celkové produkce kramářských tisků z Landfrasovy tiskárny, zbylých 12 % zaujímal světská témata. Náboženské kramářské tisky obsahovaly kromě nejčastějších písní modlitby, pobožnosti, litanie a mnohdy kombinace písně a modlitby. Téměř 40 % textů kramářských tisků je věnováno Panně Marii, cca 15 % Ježíši Kristovi, kolem 8 % sv. Janu Nepomuckému a sv. Anně, menší procento pak dalším světcům (sv. Vojtěch, sv. Jiří, sv. Ivan apod.) a světicím (sv. Anna, sv. Alžběta, sv. Barbora, sv. Kateřina a další). Kramářský tisk z jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny byl určen širokým lidovým vrstvám, jimž byl lehce dostupný nízkou cenou. Část nákladu vznikala na objednávku, například pro známého písničkáře a vůdce náboženských procesí Františka Haise, který byl i autorem řady písní, nebo pro pří-

Obr. 14. *Památka na slavné vysvěcení kaple v Chotovinách*, kramářský tisk, A. J. Landfras, 1859. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. K 4402.

bramského nakladatele Eugena Petersona.⁵² V druhé polovině 19. století se ustálil odlišný vnější vzhled kramářských tisků, formát se zvětšil z původního nejčastějšího šestnácterkového na osmerkový a zastaralá fraktura ustoupila latince. K výzdobě se kromě původních dřevořezů začaly používat nověji zhotovené dřevoryty a kovoryty, výjimečně také litografie (obr. 13 a 14).⁵³ Celkem 12 % kramářských tisků z Landfrasovy tiskárny vyšlo v němčině.⁵⁴

Zábavná literatura

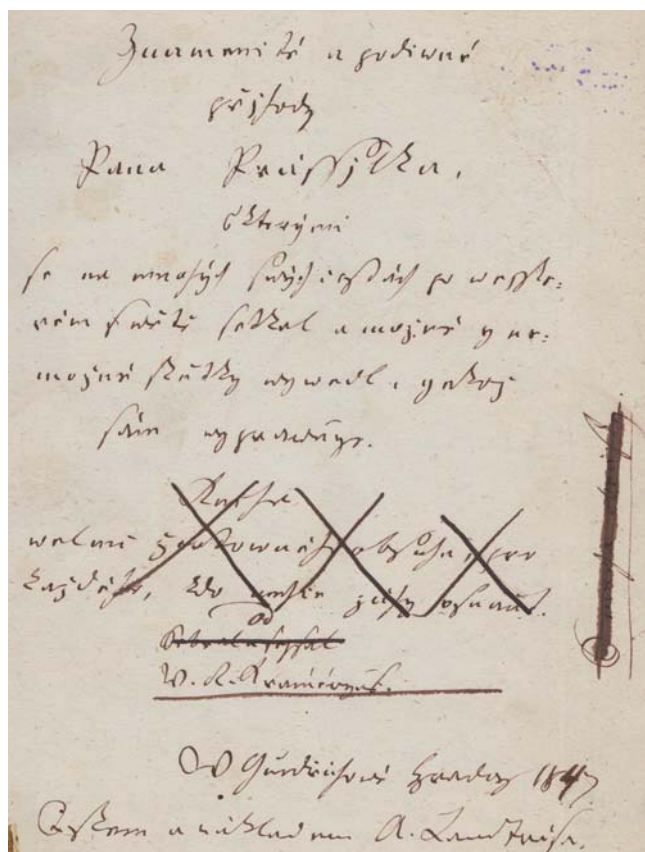
Hodnotným zdrojem pro přehled produkce nakladatelství v době jeho největšího rozkvětu je dochovaný soubor rukopisů z pozůstalosti jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny,⁵⁵ který obsahuje 250 rukopisů převážně ze 40.–60. let 19. století s díly nebo překlady děl kmenových autorů tiskárny. Jedná se

⁵² BĚHALOVÁ 2001; 2003a; 2013.

⁵³ BĚHALOVÁ 2008; 2013.

⁵⁴ Kramářské tisky v němčině ze sbírek jindřichohradeckého muzea byly sledovány i pro projekt HDB. Viz BĚHALOVÁ 1998.

⁵⁵ Souboru věnoval pozornost Josef KARÁSEK 1903. Od 90. let 20. století je součástí Sbírký Muzea Jindřichohradecka, fond Rukopisy.

Obr. 15. Kramerius, V. R., *Znamenité a podivné příběhy pana Prášilky*, rukopis z Landfrasovy tiskárny, 1847. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. RK 332.

především o tituly zábavné a poučné literatury: nově přepracované verze knížek lidového čtení, překlady oblíbených cizojazyčných autorů zábavných a divadelních her, prozaické literární útvary zábavného, mravoučného nebo jinak poučného charakteru od kmenových autorů tiskárny. Významnou spolupráci započal Alois Josef Landfras již za svých studií s českým obrozeneckým prozaikem, básníkem, překladatelem a redaktorem českých časopisů pro lidové vrstvy Janem Hýblem (1786–1834),⁵⁶ jehož povídky a překlady vydával ve dvacátých a třicátých letech a některé opakovaně koncem padesátých let. Byly to například *Příhody nového Robinsona*, *Poučné a kratochvilné historie o strašidlech* nebo též Hýblem upravený *Čelední vůdce*.⁵⁷ Řada rukopisů je z autorské dílny buditelského spisovatele, prozaika, dramatika a překladatele Františka Bohumila Tomsy (1793–1857), který kromě již uvedených překladů a sestavených souborů náboženských titulů věnoval pozornost zábavným i poučným spisům. S oblibou překládal z němčiny soudobé spisy pro mládež a zábavné tituly Alexandra Friedricha Franze Hoffmanna se silným morálním a náboženským akcentem.⁵⁸ Podobné zaměření měly

Obr. 16. Kramerius, V. R., *Znamenité a podivné příběhy pana Prášilky*, A. J. Landfras a syn, 1858–1864. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 491.

také spisy zdejšího kvardiána františkánského řádu Otty Kröpfpla, autora souboru mravoučných a útěšných textů, které vydával Landfras na přelomu 50. a 60. let v ediční řadě Rozjímání kazatelská.⁵⁹ Soubor obsahuje i rukopisy kněží Karla Müllera a Jana Tomáše Nováčka.⁶⁰

Obsáhlý je soubor děl Václava Rodomila Krameria (1792–1861), který je uváděn jako faktor tiskárny od 30. září 1826.⁶¹ Ve zmiňovaném souboru rukopisů se nalézají oblíbené opakovaně vydávané tituly, jako například *Košutova nevěsta*⁶² nebo *Znamenité a podivné příběhy pana Prášilky* (obr. 15),⁶³ které Vilém Landfras vydal několikrát v letech 1858–1864, dále rukopisy nevydané, například neúplná řada *Romantická bibliotéka* z let 1846–1847, nebo nedatovaný čtyřdílný titul *Zlatovarci aneb*

⁵⁶ STREJČEK 1930, s. 25, 31–38, 62–68, 77, 166–170.

⁵⁷ [HÝBL 1819–1858]; HÝBL 1820; 1830; [HÝBL 1834].

⁵⁸ Například povídka *Svedený Havel* [TOMSA 1847; 1858–1864].

⁵⁹ KRÖPFEL 1865; [1865?].

⁶⁰ PLETZER 1993b; PLETZER 1991.

⁶¹ LANDFRAS 1823, [s. 86].

⁶² KRAMERIUS 1846.

⁶³ KRAMERIUS 1847.

Obr. 17. Kramerius, V. R., *Hacafirek v kacabajce*, A. J. Landfras, 1848. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 97.

zrušení mučírny.⁶⁴ Václav Rodomil Kramerius se stal kmenovým autorem tiskárny, která jeho díla vydávala od roku 1830 až do jeho smrti a následně ještě v úpravách Josefa Václava Žáka až do konce šedesátých let. Kramerius přenesl do tiskárny vydávání nejoblíbenějších knížek lidové četby známých z nakladatelství Česká expedice, přepracoval nebo opravil oblíbené tituly z Hilgartnerovy tiskárny a ediční program tiskárny obohatil také tituly novými – dobrodružnými, historickými a mravoučnými. Čtenářům zprostředkoval postavy Robinsona, Popelky, Rýbrcoula nebo Prášilka (obr. 16) a doktora Fausta.⁶⁵

Kromě toho zde učinil v roce 1848 pokus o vydávání humoristicko-satirického časopisu *Hacafirek v kacabajce*, jehož jedenáct sešitů vytiskl Alois Landfras v roce 1848 (obr. 17).⁶⁶

Obr. 18. Procházka Devítský, J., *Ztracené dítě*, A. J. Landfras syn, po roce 1864. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 108.

V souboru se dochovaly také rukopisy dalšího významného spolupracovníka Landfrasovy tiskárny, jindřichohradeckého rodáka MUDr. Josefa Procházky Devítského (1811–1856).⁶⁷ Procházka si již za studií bohoslovectví a později medicíny v Praze přivydělával literární práci, například v obnoveném periodiku *Jindy a nyní* a v časopisu *Květy*, kde se seznámil s Josefem Kajetánem Tylem. V roce 1842 se usadil v Jindřichově Hradci a stal se organizátorem zdejšího vlasteneckého hnutí. Z jeho bohaté literární činnosti se v rukopisech dochovaly *Německé a české rozmluvy* (tiskem 1848, 1862, 1873),⁶⁸ učebnice *Všeobecný nerostpis pro gymnasia a realky*, využívající českou Preslovu terminologii (tiskem 1852 a 1862, obě vydání s obrazovým doprovodem),⁶⁹ a nejméně čtyřikrát vydaný *Domácí nejlacinější lékař v tobolce*,⁷⁰ dále pak úpravy

⁶⁴ KRAMERIUS [1840?], KRAMERIUS 1844–1847.

⁶⁵ MUK 1963.

⁶⁶ KRAMERIUS 1848.

⁶⁷ PLETZER 1992b; MATTUŠKA 1887; MUK 1956.

⁶⁸ PROCHÁZKA [před 1848]; 1848a; 1862a; 1873.

⁶⁹ PROCHÁZKA 1852a,b; 1862b.

⁷⁰ PROCHÁZKA 1848b; PLETZER 1992b, s. 24.

Obr. 19. Weisse, F. CH., *Mladý hráč*, A. J. Landfras a syn, 1864. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 144.

mravoučných povídek *Ztracené dítě* (tiskem v roce 1848) a *Vystěhovanci do Ameriky* (tiskem v roce 1849, do roku 1864 další tři vydání).⁷¹ Landfrasové vydali ještě po smrti Josefa Procházky tituly uvedené pod jeho jménem; jednalo se o opakovaná vydání, dále využili starší dosud netištěné překlady z Procházkovy pozůstalosti, v některých případech jen autorovo jméno, které bylo pro čtenáře známé. Jednalo se například o zdařilé překlady německých předloh *Ctnost a pokora* (1862) a *Pekelná dílna anebo: kdo jinému jámu kopá, sám do ní padá* (1862). V roce 1864 pak vyšla opět pod Procházkovým jménem pověst *Fridolín, čili cesta do železných hutí*, pravděpodobně překlad rytířské činohry Franze Holbeina, v roce 1866 pak zařadili do svého nakladatelského programu opět Schmidtovu povídku *Ztracené dítě* (obr. 18) s připojenou kratší povídkou *Když nouze největší, Bůh nejbližší* a textem *Modli se a pracuj*.⁷²

⁷¹ PPROCHÁZKA 1845a,b; PLETZER 1992b, s. 22.

⁷² PROCHÁZKA [po 1864]; PLETZER 1992b.

⁷³ PLETZER 1993a.

⁷⁴ ŽÁK 1864.

Obr. 20. *Nová píseň o ošemetné lásce*, kramářský tisk, nakladatel E. Peterson, Příbram, tisk A. J. Landfras syn, po roce 1870. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. 3428.

Od roku 1859 přesídlil zřejmě na popud Viléma Antonína Landfrase z táborské filiálky do Jindřichova Hradce faktor táborské pobočky a významný spolupracovník Landfrasů Josef Václav Žák (1805–1874).⁷³ V Jindřichově Hradci působil spíše jako redaktor; upravoval rukopisy Václava Rodomila Kramerie a Josefa Procházky Devítského, přeložil do němčiny staré české historie o českém knížeti Štilfridovi a jeho synu Brunčvíkovi a o Tristanovi a Izoldě a nakladatelství znovu reagovalo na neutuchající zájem širokých lidových vrstev o tituly, které ovšem formou i obsahem zaostávaly za vývojem soudobé literatury. Větší význam měla Žákova díla poučného charakteru, například titul *Dvorný soudruh s pravidly chování*.⁷⁴ Žák byl také redaktorem českého týdeníku *Zvěst od Nežárky*, který Vilém Landfras začal vydávat na sklonku roku 1862, týdeník však skončil číslem z 21. března 1863. Neúspěch týdeníku znamenal také Žákův odchod z Jindřichova Hradce.

Pro druhou polovinu 19. století byly v oblasti zábavné literatury významné také nově založené ediční řady vydávané u Landfrasů. Jednalo se o ediční řadu Weisse-ova divadla pro děti, jejíž první svazek *Mladí Hráči* vyšel v roce 1852, a v roce 1864 dokonce v druhém vydání (obr. 19). Tato řada vycházela ještě v 90. letech 19. století.⁷⁵ Druhou řadou byla Sběrka rozmanitého čtení, jejíž první svazek vyšel také na počátku 60. let, pravděpodobně v době působení Josefa Václava Žáka. Výběr titulů do této edice však čerpal z obligátních mnohdy téměř zastaralých témat a cílil na skupinu uživatelů, jejíž zájmový profil v oblasti čtenářství již přestával být aktuální.

Zábavnou literaturu z Landfrasovy tiskárny doplňovaly světské kramářské tisky, které popisovaly události obyčejného všedního života od narození přes dospívání, dospělost až ke smrti. Kromě pozornosti věnované především tématům lásky a manželského života včetně nešvarů souvisejících například s holdováním alkoholu, nevěrou apod. (obr. 20), líčí i mnohé zábavné události související s rodinným životem, řadu vypjatých situací, kriminálních činů a katastrof, ale také zázraků souvisejících se zbožností. Koncem 19. století se v souvislosti s rozvojem kupletů a satiry objevují na tiscích z Landfrasovy tiskárny výjimečně i texty odrážející život středních vrstev maloměsta. Řada těchto písní byla otištěna souborně ve zpěvníku, který vydal v roce 1848 Alois Josef Landfras. Soubor reagoval na vzrůstající oblibu společenského zpěvu a výběr obsažených písní odráží písňový repertoár venkovského publika, který spočíval především v oblíbených lidových písních přetvořených kramářskými autory do delších útvarů. Obsahuje převážně lyrické písně o nešťastné a nevěrné lásce, jejichž funkce byla spíše zábavná.⁷⁶

Vzdělávací literatura

Dalším významným souborem z produkce Landfrasovy tiskárny byla literatura vzdělávací, například tituly související s chodem domácnosti, jako byly kuchařky, rady pro hospodáře, rady pro nemocné. Významnou součástí produkce tiskárny a nakladatelství tvořily učebnice a další odborná literatura, například regionální historická a vlastivědná. Spíše výjimečné postavení mělo například Koydlovo německé dílo o štěpařství, které přeložil do češtiny jindřichohradecký kaplan František Slavíček a Landfras dílo opatřil litografickou přílohou (obr. 21).⁷⁷ Pro město samotné pak měla velký význam vydání titulů o dějinách Jindřichova Hradce, kde tiskárna navázala spolupráci se zdejšími kaplanem Josefem Štěpánem Claudiem, autorem první monografické práce o historii města Jindřichova Hradce v němčině, a Františkem

Rullem, který zpracoval první českou monografii na toto téma.⁷⁸ K těmto autorům se přidali Jan Nepomuk Cori, František Tischer, Jan Orth a v závěru století též Josef Novák, Jindřich Richlý a další. Tento druh literatury doplnily vlastivědné tituly a průvodce, některé z nich Landfrasova tiskárna pouze tiskla. Obdobné příspěvky se objevovaly od roku 1871 také na stránkách týdeníku *Ohlas od Nežárky*, některé na pokračování a následně pak formou zvláštního otisku.⁷⁹

Po celé století tiskli a vydávali Landfrasové učebnice, jejichž odbyť směřoval především do města a regionu, často byli jejich autory pedagogové místních hlavních škol a gymnázia. Již v roce 1803 tiskl Josef Landfras český překlad titulu *Počátkové mravů* německého autora Kristiána Salzmann, který pořídil učitel jindřichohradecké hlavní školy Václav Pavlovský (obr. 22).⁸⁰

Samotný titul byl velice pokrokový a byl vydáván v němčině opakovaně v letech 1785–1811 pod názvem *Moralisches Elementarbuch* a v roce 1796 též v anglickém překladu spisovatelky, feministky a sociální reformátorky Marry Wollstonecraft. Také jeho výběr pro překlad byl odvážný, méně se již povedl samotný překlad. Ferdinand Strejček uvedl, že „jazyk této knihy byl tak po neuhausku chatrný, že sám Jungmann, ač to činívá jen výjimečně, při knize připomíná, že němčinou zapáchá“.⁸¹ V roce 1821 pak vydal Landfras učebnici českého jazyka, kterou sepsal Antonín Liška, profesor jindřichohradeckého gymnázia.⁸² Autor ji připravil jako pomůcku pro výuku na zdejší gymnázium, kde byla v letech 1816–1826 čeština vedlejším vyučovacím jazykem. Další učebnici češtiny pod názvem *Sběrka mluvnických pravidel a pravopisných pravidel*⁸³ pořídil Landfras do svého skladu knih v roce 1841. V témže roce obohatil řadu školních učebnic také o českou a německou verzi Michlova *Krátkého navedení k počítání z hlavy*.⁸⁴ V roce 1847 vyšla *Malá německá mluvnice* s dvousloupcovou česko-německou sazbou⁸⁵ a v roce 1849 česká učebnice dějepisu kaplana Jana Šrámka,⁸⁶ který byl v roce 1848 redaktorem zdejšího prvního českého periodika *Ozvěna*.⁸⁷ Koncem čtyřicátých a začátkem padesátých let tiskl Alois Landfras výše zmiňované učebnice z pera Josefa Procházky Devítského. Například v obou vydáních *Nerostopisu* lze sledovat v připojených nakladatelských seznamech Landfrasovu ambici vydávat odbornou literaturu a prezentovat ji jako pevnou součást své produkce.⁸⁸ V roce 1852 nabízí v titulech zábavných a poučných *Bedlivého a čistotného hospodáře* nebo *Kyptův Stručný dějepis země moravské*, zatímco na obálce z roku 1862 doslova uvádí, že „v *Knihoskladu Aloisia J. Landfrasa a syna jsou následující vědecké knihy k dostání: Kyptův Stručný zeměpis*

⁷⁵ WEISSE 1864, 1890.

⁷⁶ RYŠAVÁ 1998; BĚHALOVÁ 2008.

⁷⁷ KOYDL 1834–1835.

⁷⁸ CLAUDIUS 1850; RULL 1875.

⁷⁹ BĚHALOVÁ – FÜRBAACH 2004, s. 4–10, 19–30.

⁸⁰ SALZMANN 1803.

⁸¹ STREJČEK 1930, s. 18. JUNGMANN 1849, s. 464, VI., 1292.

⁸² LIŠKA 1821.

⁸³ SBÍRKA MLUVNICKÝCH PRAVIDEL 1841.

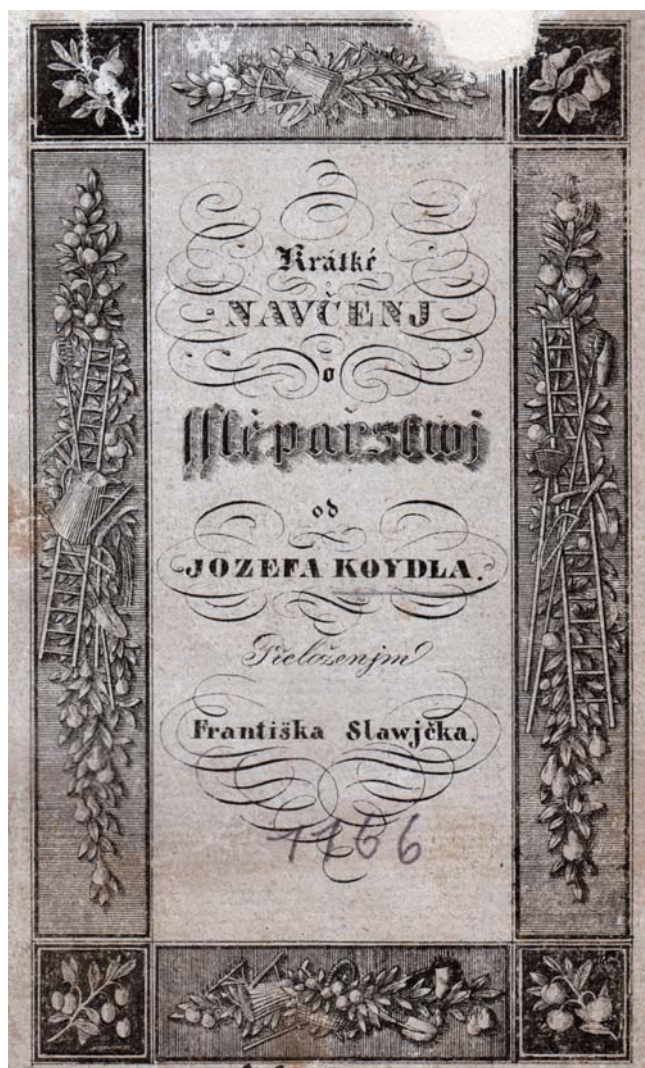
⁸⁴ MICHL 1841.

⁸⁵ KLEINE DEUTSCHE SPRACHLEHRE 1847.

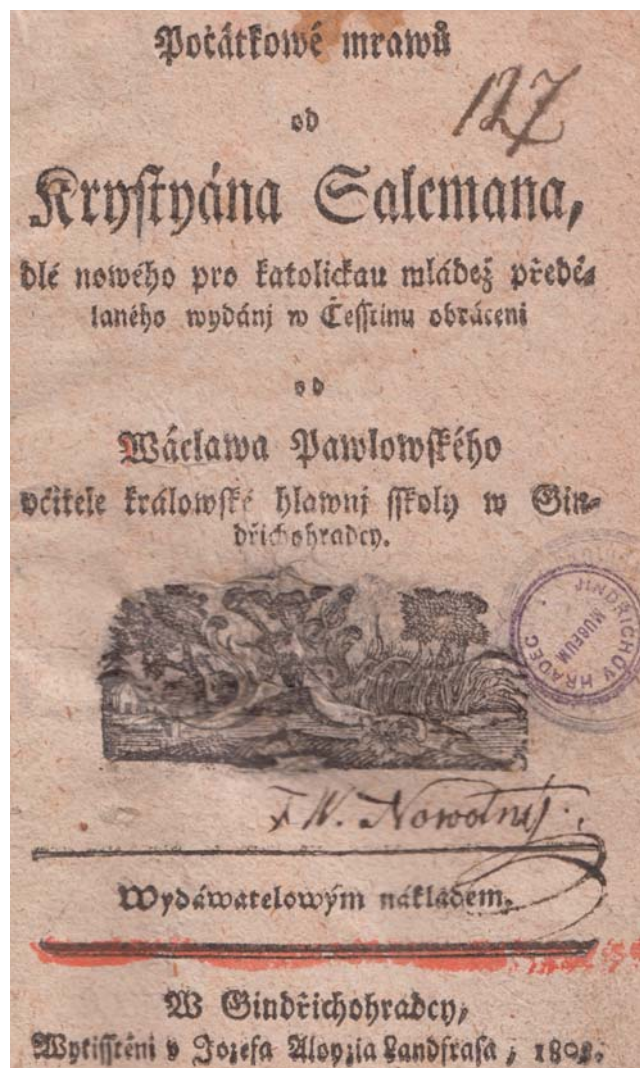
⁸⁶ ŠRÁMEK 1849.

⁸⁷ Titul je doložen pouze v literatuře, více viz BĚHALOVÁ 2011, s. 43.

⁸⁸ PROCHÁZKA, 1852a, b; 1862b.

Obr. 21. Koydl, J., *Naučení o štěpařství*, A. J. Landfras, 1835. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 499.

Obr. 22. Salzmann, Ch., *Počátkové mravů*, J. Landfras, 1803. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 201.

a *Stručný dějepis země moravské*, Müllerovy *Krátké děje české*, Šrámkův *Krátký všeobecný zeměpis a Zátkovy Biblické děje*, dále též německé tituly *Der kleine schnelle Ausrechner*, *Deutsch=böhmisches Sprachbuch*, *Der kleine Zeichner*, *Muster redender Künste*, *Hilfsbuch*, *Deutsche und böhmische Gespräche* nebo *Kleine deutsche Sprachlehre*". Přibližně v téže době vydal také Landfras již zmiňovanou Žákovu *Množilku v obrazech* a především půvabné spisky pro začínající čtenáře pod názvy *Malý slabikář* a *Velká abeceda pro malé děti* s litografovanými červenomodrými ilustracemi jednotlivých písmen, českým a německým názvem vyobrazení, arabským a římským pořadovým číslem a uvedením možností psaní a tisku daného písmena v latince i fraktuře (obr. 23).⁸⁹

V roce 1863 vydal Landfras Švédův popis svaté země⁹⁰ a v roce 1867 *Stručnou mluvnici českou* sestavenou Tomášem Hronem, učitelem zdejší hlavní školy (obr. 24), autor si o pět let později nechal u Landfrase tisknout vlastním nákladem druhé vydání.⁹¹ Landfras vytiskl také obě vydání odborné učebnice Jakuba Jůzla, učitele zdejší nově založené průmyslové školy, první nákladem autora, druhé nákladem zdejšího knihkupce Bibuse,⁹² *Rukověť k tělovědě* z pera zdejšího učitele Kheka nákladem Karla Janského⁹³ nebo učebnici katolického katechismu vlastním nákladem autora Antonína Skočdopole, profesora bohosloveckého semináře v Českých Budějovicích.⁹⁴

Z titulů tzv. poučné literatury byly oblíbené především kuchařky.⁹⁵ V jindřichohradecké Landfrasově tiskárně vyšla

⁸⁹ MALÝ SLABIKÁŘ [1858–1864]; VELKÁ ABECEDA [1858–1864].

⁹⁰ ŠVÉDA 1863.

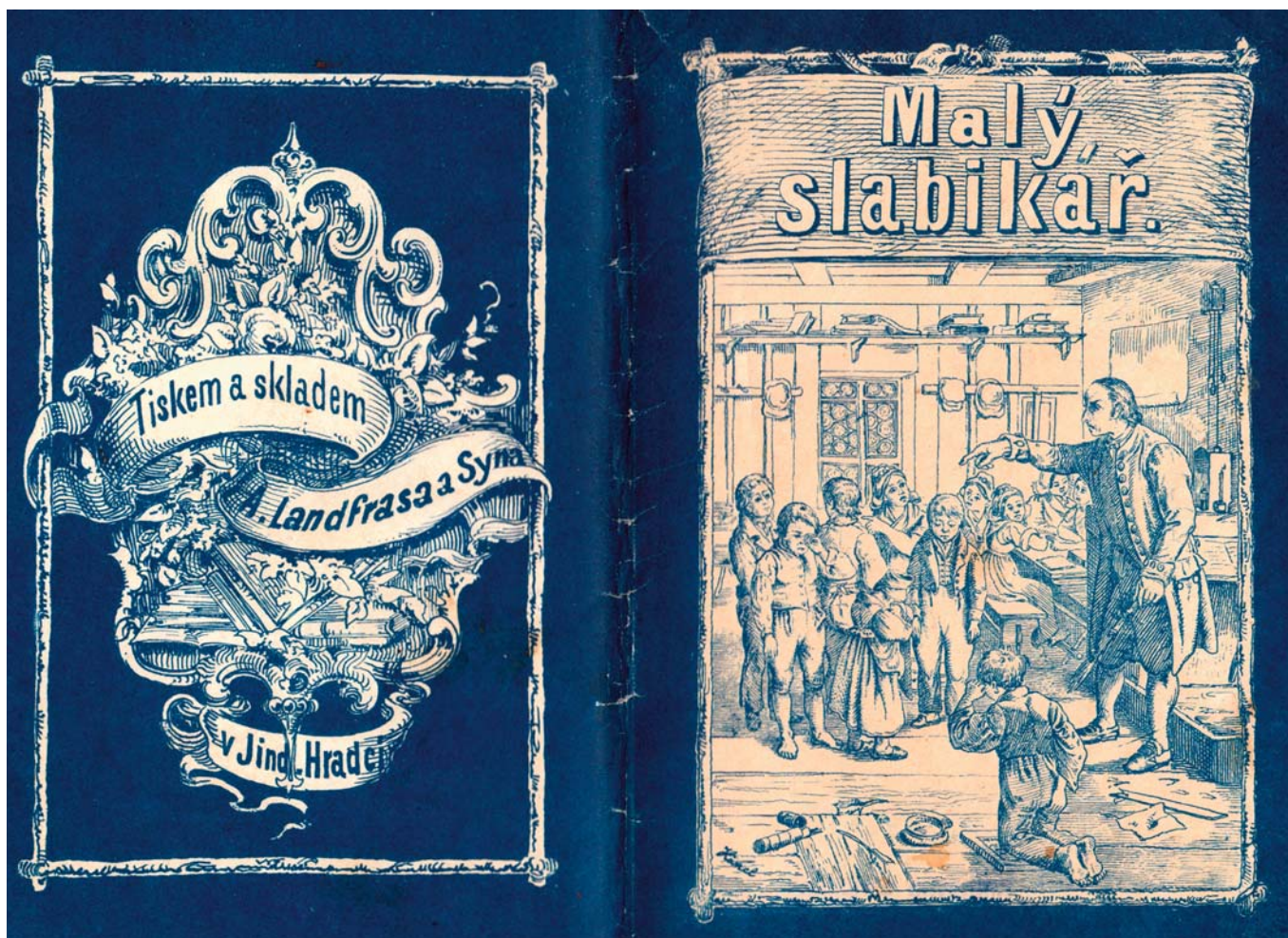
⁹¹ HRON 1867; 1872.

⁹² JŮZL 1870; 1872.

⁹³ KHEK [1870?]

⁹⁴ SKOČDOPOLE 1872.

⁹⁵ BĚHALOVÁ 2003b.

Obr. 23. *Malý slabikář*, A. J. Landfras a syn, 1858–1864. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 1875.

v roce 1821 Kuperiova *Nová výborná knížka kuchařská* (obr. 25),⁹⁶ s níž je spojen spor nakladatele s Magdalenou Dobromilou Rettigovou, která obvinila Landfrase v předmluvě ke druhému vydání své *Domácí kuchařky* z 31. prosince 1829, že neoprávněně pod Kuperiovým jménem vydal její recepty, které se mu dostaly do rukou. Dále uvádí, že svou kuchařku mohla vydat až v roce 1826, protože musela text znovu vypracovat, a navíc byla po jejím vydání nařčena, že čerpala z Landfrasova vydání kuchařky Kuperiovy. Podobnost řazení i formulování jednotlivých receptů v obou kuchařkách je zřetelná. Tento problém byl řešen i oficiálně, výsledek ovšem Landfrase nijak neohrozil.⁹⁷ Magdalena Dobromila měla problémy podobného rázu i později, např. v roce 1844 opět zmiňuje ve své předmluvě, kdo všechno z jejích receptů v poslední době opisoval a hlavně přetiskoval.⁹⁸ Landfrasova tiskárna však nezůstala u tohoto jediného pokusu o tisk kuchařské knihy. Už v roce 1827 vytiskla Pacovského *Ouplné umění kuchařské*, v témže roce ještě německou *Vollständiges Kochbuch*⁹⁹ bez uvedení autora, další české vydání Pacov-

ského připravil A. J. Landfras v Táboře v roce 1844.¹⁰⁰ Landfras vydal také německou kuchařku *Neuestes, treffliches Kochbuch*.¹⁰¹

Periodika

Významnou kapitolu v produkci Landfrasovy tiskárny tvoří také periodika. Landfrasové stáli u zrodu a zániku tištěných periodických titulů, které vycházely v 19. století v Jindřichově Hradci. Motivací jim byla především vize stabilní zakázky pro jejich nové stroje. V roce 1844 zakoupil Alois Josef Landfras moderní nákladné tiskařské rychlolisy, pro něž hledal využití v souvislosti s tiskem periodik. Již 7. ledna 1844 vyšlo v Jindřichově Hradci první číslo německého periodika *Neuhauser allgemeiner Anzeiger* se záhlavím zdobeným od poloviny roku 1845 rytinou města (obr. 26). Od 1. července 1848 jej do konce roku 1848 nahradil *Neuhauser Wochenblatt*. Redaktorem obou listů byl Vincenc Bibus. V roce 1848 vytiskl Alois Josef Landfras několik čísel

⁹⁶ KUPERIUS 1821.

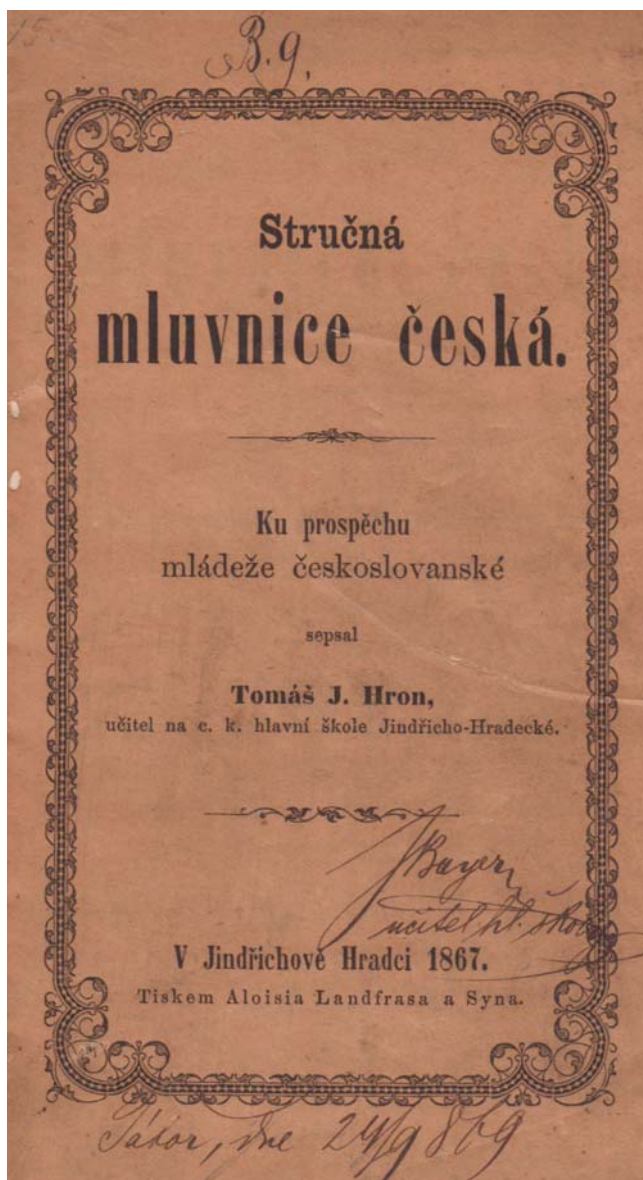
⁹⁷ Problém Rettigové s Landfrasem viz JOHANIDES 1995.

⁹⁸ MUK 1938.

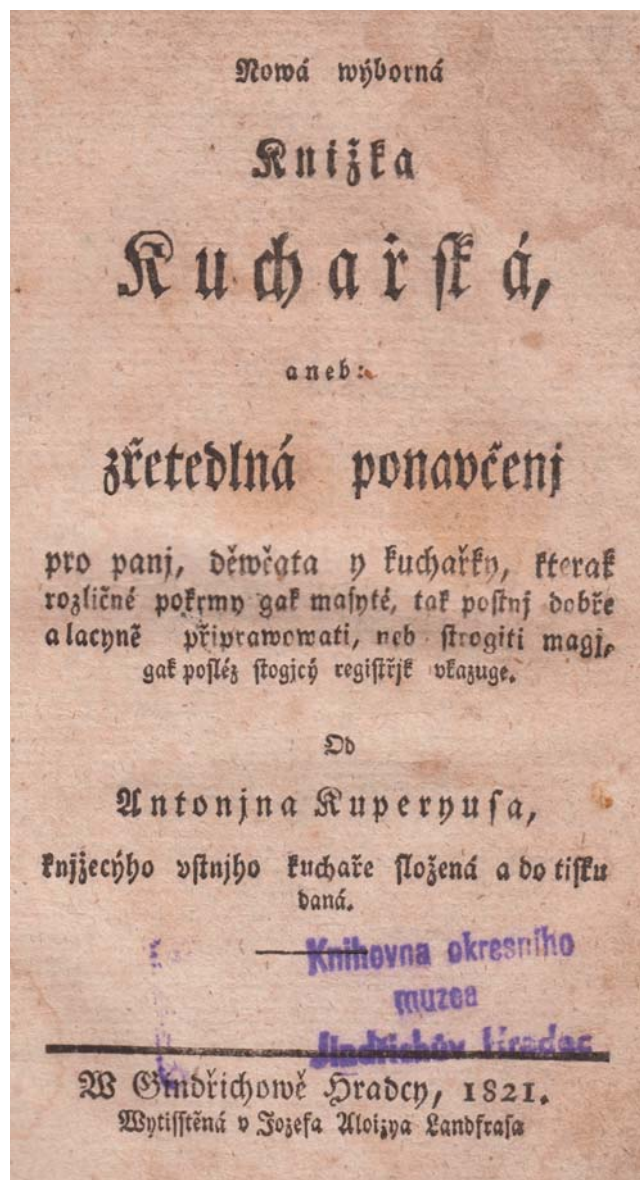
⁹⁹ KOCHBUCH 1827.

¹⁰⁰ PACOVSKÝ 1827, 1844.

¹⁰¹ KOCHBUCH [1858–1864].

Obr. 24. Hron, T., *Stručná mluvnice česká*, A. J. Landfras syn, 1867. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 586.

Obr. 25. Kuperius, A., *Nová výborná knížka kuchářská*, J. Landfras, 1821. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 799.

českého listu *Ozvěna*, který redigoval zdejší kaplan Jan Šrámek. Dosud nebyl nalezen žádný exemplář tohoto periodika, existují však ověřené doklady jeho existence, například na stránkách jindřichohradeckého německého *Wochenblattu* z roku 1848, kde Šrámek oznamuje zákaz listu.¹⁰² Ve stejném roce tiskl Landfras také již zmiňovaný Krameriiův humoristický časopis *Hacafírek v kacabajce*. Ani tento titul nebyl úspěšný, stejně jako *Neuhauser Wochenpost* vycházející v letech 1854–1855 opět redakcí Čeňka Bibuse (obr. 27) a 13 čísel zmíněné *Zvěsti od Nežárky* z přelomu let 1862–63.

Až od podzimu 1871 vycházel v Jindřichově Hradci český týdeník *Ohlas od Nežárky* (obr. 28 a 29), který byl zakázán až po heydrichiádě v roce 1942.¹⁰³ Podpora komunální politiky, spolků a větších stabilních skupin obyvatelstva spolu s důslednou redaktorskou prací a maximální pozorností

věnovanou celému regionu vedla k úspěchu listu. Jeho zakladatelem byl Vilém Antonín Landfras. V období, kdy byl majitelem knihtiskárny, sídlila redakce v budově tiskárny, jako odpovědní redaktoři se vystřídali v letech 1871–1877 M. V. Vojta, 1878–1879 M. Skalník, J. Potenz v letech 1879–1881 (do č. 7), Vilém Antonín Landfras 1881–1885 (č. 26), Josef Mikuláš Boleslavský 1885–1893 a poté až do své smrti v roce 1930 Vilém Bohumil Landfras.

Závěr

Landfrasova tiskárna i nakladatelství v 19. století obratně využily vzrůstající zájem širokých lidových vrstev o tištěnou knihu. Především v první polovině století dokázali majitelé tento zájem výběrem titulů i cenou knih přesvědčivě uspo-

¹⁰² BĚHALOVÁ 2011, s. 43.

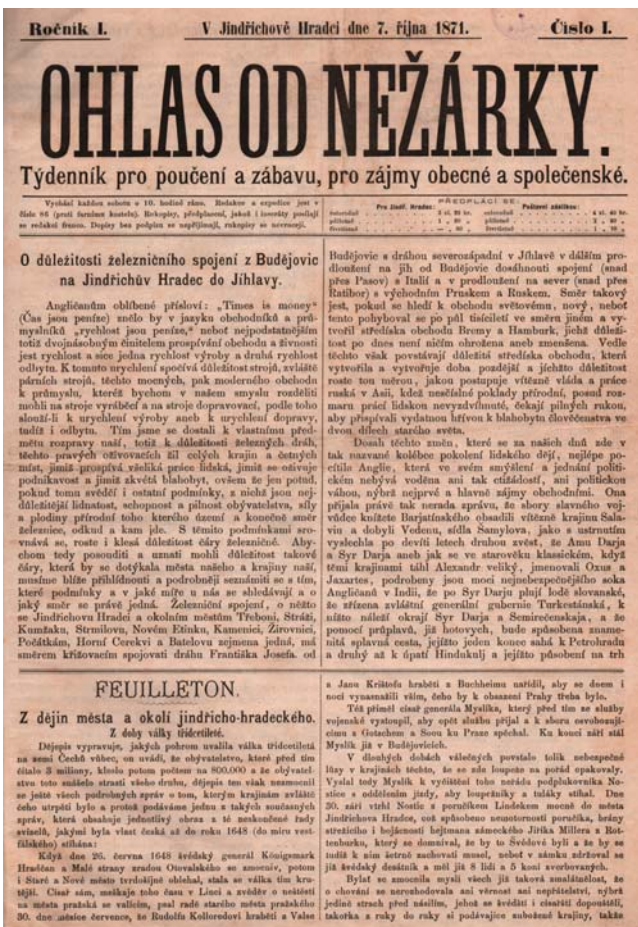
¹⁰³ BĚHALOVÁ 2011.

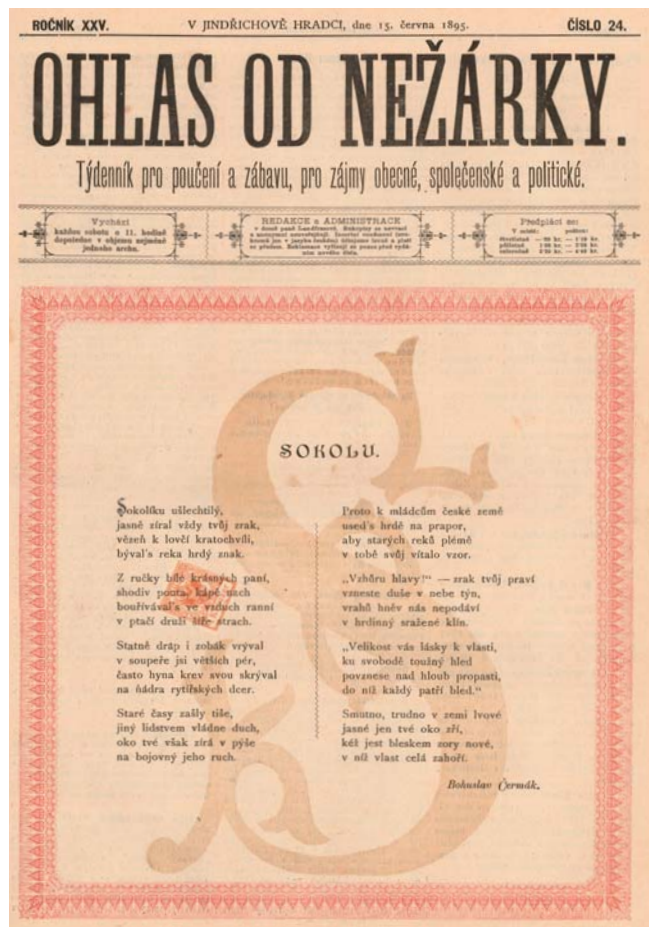
Obz. 26. Neuhauser allgemeiner Anzeiger, A. J. Landfras, 1848. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 2184.

Obz. 27. Neuhauser Wochenpost, A. J. Landfras, 1854. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 3545.

Obz. 28. Ohlas od Nežárky, A. J. Landfras syn, 1871. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 3428.

Obz. 29. Ohlas od Nežárky, A. J. Landfras syn, 1895. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 3547.

Požehnání i spasení stalo se domu tomuto.

Aťte:
Pokoj domu tomuto a štalo
se, kdž jim žebnal, vzat
jeť do nebe. Luf. 24. 51.

Páne! žustán s námi, neb
se již pripoždívá a den se
naktomil, i stoupil s nimi.
Luf. 24. 29.

Na každém
máťta jména
a žebnám tobě.
(II. kniha)

místě, kde pa-
mečbo, příjdu,
Grod. 20, 24.
Moj.)

Modlitba.

Díče, Synu a Duffe švatý, trojediný Bože! nejsem bo-
den, abys vešel pod střechu mou, neb jsem člověk bříšný, to-
liko rei šlowem žebnajícm a oblažen bůdu. Jen anđela ťnebo
mi pošli, aby mne opatroval od všeho pošlucení, od přileži-
tošti k břídu, od nepřátel ťnebo špasení, odraň dum můj od
pošaru, role od křupobiti a bouřtu a přiválu, odřítan nemoce,
drábotu, blaď a každou zlaťu, šterou powoďnu, větrán, mražen
dopoušříš, abys odvršřloš a nicemnoš naši ťřaťal. — Uve-
niš šwatou wirtu, pro šteru žeběni tuto trešř dopoušříš, ať w
ni nábožne šime živi, trwáme a štonáme. Audeť Páne na ceťeť
k Lobiášřovi se přidruťil, tobo mi pošli, ať mne k dobrěm,
k čtnošti wzbuduje.

D můj šřaťce,
šřuťim, na radu
mé šřwědomi dobre
w tom šřwatěm bož-
trwal až do šřoná-
můj! welebiť a

tebe se niřdu ne-
twou pozor dáť,
šřotádám, abych
šřem požebnání še-
ni, a tebe, o Bože
čwáňil až nawěť.

Lepo a štáľen 31. 3. 1864. a šřen w šřoněwěwě Šweti a Šabě.

Obr. 30. Domovní požehnání, A. J. Landfras a syn, 1858–1864. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. KK 922b.

kojit. Díky obchodnímu talentu majitelů, kteří využívali dostupné texty pro opakované početné náklady lidové četby, se tiskárna řadila kolem poloviny 19. století k největším mimo-pražským podnikům. Důraz na výsledky obchodu ovlivnil také literární úroveň tištěných a vydávaných děl. Sami Landfrasové se tak díky svým obchodním úspěchům stali elitou města.

Nejstarší období působení Landfrasovy tiskárny a nakladatelství pod vedením Josefa Landfrase, trvající od počátku tiskárny až do roku 1818, kdy se jeho syn Alois vrátil z pražských studií, se vyznačovalo především tiskem titulů barokní náboženské literatury, obnovených kramářských tisků a tisku na zakázku. Z této produkce vynívá překlad knihy *Počátkové mravů* německého autora Kristiána Salzmana připravený jindřichohradeckým učitelem Václavem Pavlovským. Josef Landfras při distribuci spolupracoval s Českou expedicí, bohužel tento pokus o tisk kvalitních moderních pokrokových titulů v českém překladu a spolupráci s ryze českým nakladatelstvím však neměl další pokračování.

Změna nastala až po návratu Aloise z Prahy, kdy tiskárna začala spolupracovat s celou plejádou autorů. K nejvýraznějším osobnostem patřil především ředitel zdejší hlavní školy Jan Hřebešský, v Praze se pak Alois Landfras osobně seznámil s Janem Hýblem. Když Alois tiskárnu převzal od otce i formálně, zaměstnal zde v letech 1826–1828 Václava Rodomila Krameria. Od třicátých let pak vydával jeho vlastní autorská díla, překlady, úpravy a adaptace oblíbených starších titulů. V přestavěné budově tiskárny, technicky modernizované v roce 1844, byla od čtyřicátých let tištěna také díla zdejšího

PROGRAM. (Abonnement susp.)

Herecká společnost Filipa Zöllnera v Jindř. Hradci.
V pátek dne 21. prosince 1855.

Poslední
mimicko-plastické představení
p. profesora
Edwarda
Rasimi-ho
z Novo-Yorku, jakoj i jeho jáhů Karla
(9til.) a Emila (Smil.)
(nazvaných *Mali Králové*).

Na všeobecnou žádost:
Le Jeux merveilleux
d'icarié.
Na to ponejprv:
Grand Equilibre de Gymnastiques,
proveden od Edw. Rasimi-ho a malého Karla.

Dějem gebi wwan:
Modethorheiten.
Schehänd-Scene mit Gesang.

Personen:
Her v. Girichkef, ein reicher Privatmann — — — — — Hr. Wentler
Amalie, seine Gemahlin — — — — — (Johann,) Beriane — — — — — Hr. Koller.
Die Scene spielt in der Residenz im Hause des Herrn v. Girichkef.
K závěreč:
Zámecké schody a ostruhová ulice,
aneb:
© jedno patro niž.
Praha v 1 jedním dle francouského od J. K.

Osoby:

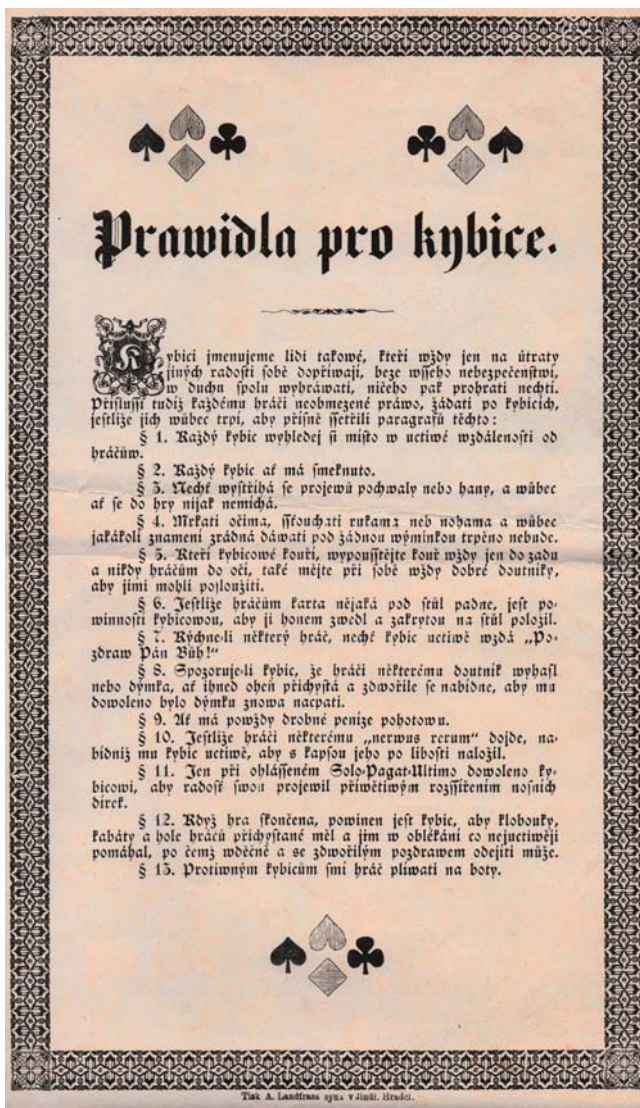
Giacomo Antonio Čížek, zpěvák na cestách	—	—	—	P. Polák.
Alina, jeho manželka	—	—	—	P. Kohlerova.
Pan z Okružní, boháč	—	—	—	P. Tyl.
Angelina, jeho manželka	—	—	—	P. Tylová.
Anetka, jejich služka	—	—	—	P. Čížková.
Bošvoj Vetrohrad, literát	—	—	—	P. Kramočet.

Děj se koná v Praze.
Začátek určitě v 7 hodin.

Tisk Alois Landfras v Ruzičkově Hradci, 1855.

Obr. 31. Plakát inzerující představení herecké společnosti Filipa Zöllnera v J. Hradci, A. J. Landfras, 1855. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. KK 760.

lékaře, blízkého přítele Josefa Kajetána Tyla, Josefa Procházky Devitského a schopného literáta Františka Bohumila Tomsy. Jmenovaní autoři byli pro tiskárnu a nakladatelství zárukou solidnosti, úspěchu a zaručeného odbytu. Když se okruh autorů ustálil, soustředil Alois Landfras pozornost na vybavení tiskárny a nové metody výzdoby tisků. Osvědčené tituly nyní čtenáři kupovali v nové moderní žádané podobě. Podnik si díky tomu udržel původní nakladatelský a tiskařský profil až do 60. let 19. století, kdy převzal od otce tiskárnu Vilém Antonín Landfras. Také on pokračoval ve vydávání oblíbených titulů předchozích období a zahrnul i díla již zemřelých autorů, jako byl Václav Rodomil Kramerius a Josef Procházka Devitský, některé v přepracované verzi, jiné v podobě sebraných spisů, jako byly například *Sebrané spisy pro mládež* od Kristofa Schmieda, nebo celých edičních řad, například Weisse-ova divadla pro děti a *Sbírka rozmanitého čtení*. V oblasti náboženské literatury i Vilém Landfras nadále vydával a tiskl neklíče a další modlitební knihy. Z nových titulů se dočkaly jak výpravné výzdoby, tak řady vydání například Hauberova *Úplná křesťanská modlitební kniha* vydávaná u Landfrasů v překladu Františka Bohumila Tomsy

Obr. 32. *Pravidla pro kybice*, A. J. Landfras syn, po roce 1864. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. KK 883a.

a titul *Srdce lidské, vůdce duše do nebeské vlasti*. V šedesátých letech Vilém Landfras úspěšně spolupracoval se zdejším kvardiánem františkánského řádu Ottou Kröpfelem, autorem celé řady drobných nábožensky výchovných spisů vydávaných pod názvem *Rozjímání kazatelská*.

Výrazné změny zavedli Alois a Vilém Landfras od padesátých let spíše do oblasti obchodu s knihami. Započali s tiskem seznamů vlastní produkce a doplňovali je aktuálními formulacemi v impresu svých tisků a v reklamách na svoji činnost, kde se sami označovali jako „*vydavatelé výborných modlitebních a jiných poučných a zábavných knih*“ nebo jako „*první české nakladatelství modlitebních knih*“. V letech 1851–1865 pravidelně referoval o nových titulech a nových vydáních z Landfrasovy tiskárny také beletristický týdeník *Lumír*.

Zájmy související se vznikem občanské společnosti a nově utvářenými společenskými skupinami se do nakladatelského profilu tiskárny výrazně nepromítly a odrazily se v její produkci spíše formou tisku na zakázku, v němž valně přibývalo zakázek akcidenčního tisku.

Snaha tiskařů o práci i nové požadavky občanské společnosti se podařily Landfrasům promítnout do týdeníku *Ohlas od Nežárky*, založeného v roce 1871. Týdeník byl zároveň

Obr. 33. *Odměna pilných mravů*, A. J. Landfras, 1852. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. KK 804/3.

Obr. 34. *Odměna pilnosti a dobrých mravů*, A. J. Landfras a syn, 1858–1864. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. KK 813b.

Obr. 35. Pozvánka na ples studentů jindřichohradeckého gymnázia, A. J. Landfras, 1852. J. Hradec, Muzeum Jindřichohradecka, inv. č. JK 3242.

úspěšným vyvrcholením dlouholetých snah Landfrasů o vydávání regionálního periodika, datovaných již od roku 1844. Landfrasové vedli redakci, která sídlila v tiskárně, nejdříve za pomoci najatých redaktorů a posléze sami. Periodikum poskytl širokou platformu k uveřejňování informací a získalo své předplatitele i inzerenty. Kromě toho Landfrasové využí-

vali jeho stránky i k propagaci vlastní činnosti, především akcidenčního tisku (obr. 30–35). V *Ohlase* otiskovali také delší pojednání na pokračování a z některých těchto seriálů pak vytiskli formou samostatného otisku monografický titul.

Založením týdeníku tak Landfrasové vyřešili nevyužitý obchodní a tiskový prostor, který se objevil v šedesátých letech, když se původní repertoár tiskárny v oblasti zábavné a vzdělávací literatury postupně vyčerpával a odbyt náboženských titulů a modlitební literatury poklesl i v souvislosti s novou konkurencí v této oblasti. Přesto právě na tuto oblast tiskárna ani nakladatelství nerezignovaly a nebekliče dokázaly tisknout a prodávat ještě počátkem 20. století.

Prameny:

LANDFRAS 1823: LANDFRAS, Josef, *Verzeichniß aller vom Jahre 1801 in der Stadt Neuhaus Buchdruckerey in die Lehre aufgenommenen und nach überspannener Lehrzeit ordentlich freygesprochenen Buchdruckerindividuen, auch aller seit diesem Jahre in Condition gestandenen, und vom Jahre 1823 durchgereisten Buchdrucker= Subjekten, mit Benennung ihrer Geburtsorte und Offizien, wo sie die letzte Zeit conditionirt haben, nebst besonderen Anmerkungen.* Neuhaus: Joseph Aloys Landfraß, 1823. MJH, JK 3234.

MUSTERBUCH 1852: LANDFRAS, Alois Josef, *Musterbuch der Typo- und lithographischen arbeiten.* Neuhaus: Alois Josef Landfras, 1852. MJH, JK 3242. Dostupné on-line: <http://kramerius.mjh.cz:8080/search/#intro6>.

NAKLADATELSKÝ SEZNAM 1854: *Verzeichniß der Verlags= Artikel von Alois Joseph Landfraß, Buchhändler und Buchdrucker in Neuhaus und Tabor.* Neuhaus: Alois Joseph Landfraß 1854. MJH, JK 3180.

NAKLADATELSKÝ SEZNAM [1858–1864]: *Úplný seznam knih modlitebních, poučných a zábavných ze skladu A. J. Landfrasa a Syna, knih- a kamenotiskařů, knihkupců v Jindřichovu Hradci a v Táboře.* V Jindřichovu Hradci: Tiskem a nákladem A. J. Landfrasa a Syna, [1858–1864?]. MJH, JK 3179.

NAKLADATELSKÝ SEZNAM 1864: *Seznam poučných a zábavných kněh pak tiskových věcí rozličného druhu A. Landfrasa syna, knih-, kamenotiskaře a knihkupce v Jindř. Hradci.* v Jindř. Hradci: Tisk a sklad A. Landfrasa a syna, [1864?]. MJH, JK 2957.

NAKLADATELSKÝ SEZNAM 1870: *Příruční seznam knih vydaných nákladem A. Landfrasa Syna, knih- a kamenotiskárny v J. Hradci.* Tisk A. J. Landfrasa Syna v Jindř. Hradci [1870]. MJH, JK 3178.

NAKLADATELSKÝ SEZNAM 1871: *Tabula rerum Venalium. [Nakladatelský seznam knih. J. Hradec, A. Landfras Syn].* J. Hradec 1871. MJH, JK 1754.

NAKLADATELSKÝ SEZNAM 1876: *Úplný seznam knih modlitebních, poučných a zábavných ze skladu A. J. Landfrasa syna, knih- a kamenotiskaře, knihkupce v Jindřichově Hradci = Vollständiges Verzeichniss der Gebet, - Erbauungs- & Unterhaltungs-Bücher aus dem Verlage von A. Landfraß Sohn, Buch und Steindruckereibesitzer, Buchhändler in Neuhaus.* J. Hradec: A. Landfras syn 1876. MJH, JK 2090.

NAKLADATELSKÝ SEZNAM 1901: *Ceník modlitebních knih z prvního nakladatelství modlitebních knih v Čechách, c. a k. dvorní knihtiskárna, litografie, nakladatelství, knihkupectví, obchod papírem Jindř. Hradec.* Jindř. Hradec: Tiskem a nákladem vlastního závodu, 1901. MJH, JK 1751.

Výběrový seznam tisků z Landfrasovy tiskárny a nakladatelství:

CLAUDIUS 1850: CLAUDIUS, Josef Štěpán. *Geschichten der Stadt Neuhaus.* Neuhaus: [Druck von Alois Landfraß] 1850. MJH, JK 1343.

GEISTLICHER SEELENWECKER 1802: *Geistlicher Seelenwecker worinn auserlösende Morgen= Abend= Meß= Beicht= und Kommuniongebeter, die sieben Bußpsalmen sich befinden.* Neuhaus: gedruckt und zu finden bei Aloys Joseph Landfraß, 1802. MJH, JK 402.

HENNEBERGER 1613: HENNEBERGER, Valentinus. *De magistratv et vera obedientia, quae qualis & quanta sint: Von rechter Christlicher Obrigkeit vn warom gehorsam.* Gedruck zu Newhäß: bey Christoff Haugenhoffer, 1613. Národní knihovna, 46 C 100, H 9045.

HRON 1867: HRON, Tomáš J. *Stručná mluvnice česká.* V Jindřichově Hradci: Tiskem Aloisia Landfrasa a Syna, 1867. MJH, JK 586.

HRON 1872: HRON, Tomáš J. *Mluvnice česká.* V Jindřichově Hradci: T. J. Hron, 1872. MJH, JK 692.

[HŘEBESKÝ 1821]: LEONHARD, Johann Michael. *Včejň křesťanského katolického náboženství s otázkami a odpověďmi pro děti první třídy. Zčesťené od Jana Nepom. Hřebeského, Katecheta a dyrektora hlavní sskoly w Gindřichově Hradcy.* J. Hradec: J. Landfras, 1821. MJH, JK 2150.

HŘEBESKÝ 1824: HŘEBESKÝ, Jan. *Krátký výtah biblických příběhů starého a nového zákona s mravným včejňm k opakování pro mládež sskolnj.* W Gindřichově Hradcy: vytisťněná v Jozefa Aloisia Landfrassa, 1824. MJH, JK 457.

[HŘEBESKÝ 1827]: HOHENLOHE WALDENBURG-SCHILLINGSFÜRST, Alexander von. *Nábožný Křesťan modlící se dle ducha katolické církve. Přeložený od Jana Nep. Hřebeského, dyrektora cýs. král. hlavní sskoly w Gindřichowu Hradcy.* J. Hradec: A. J. Landfras, 1827. MJH, JK 410.

[HŘEBESKÝ 1829]: HOHENLOHE WALDENBURG-SCHILLINGSFÜRST, Alexander von. *Nábožný Křesťan modlící se dle ducha katolické církve. Přeložený od Jana Nep. Hřebeského, dyrektora cýs. král. hlavní sskoly w Gindřichowu Hradcy.* J. Hradec: A. J. Landfras, 1829. MJH, JK 428.

[HŘEBESKÝ 1831]: HOHENLOHE WALDENBURG-SCHILLINGSFÜRST, Alexander von. *Nábožný Křesťan modlící se dle ducha katolické církve. Přeložený od Jana Nep. Hřebeského, dyrektora cýs. král. hlavní sskoly w Gindřichowu Hradcy.* J. Hradec: A. J. Landfras, 1831. MJH, JK 613.

[HŘEBESKÝ 1840]: HOHENLOHE WALDENBURG-SCHILLINGSFÜRST, Alexander von. *Nábožný Křesťan modlící se dle ducha katolické církve. Přeložený od Jana Nep. Hřebeského, dyrektora cýs. král. hlavní sskoly w Gindřichowu Hradcy.* J. Hradec: A. J. Landfras, 1840. MJH, JK 612.

[HŘEBESKÝ 1847]: HOHENLOHE WALDENBURG-SCHILLINGSFÜRST, Alexander von. *Nábožný Křesťan modlící se dle ducha katolické církve.* V Jindřichově Hradci: Tisk Aloisia Jos. Landfrasa, [1847?]. MJH, JK 3637.

[HŘEBESKÝ 1855]: HOHENLOHE WALDENBURG-SCHILLINGSFÜRST, Alexander von. *Nábožný Křesťan modlící se dle ducha katolické církve. Přeložený od Jana Nep. Hřebeského, dyrektora cýs. král. hlavní sskoly w Gin-*

dřichowu Hradcy. J. Hradec: A. J. Landfras 1855. MJH, JK 437.

[HŘEBESKÝ 1858–1864]: RUFFER Vojtěch. *Srdce lidské, pravý vůdce dusse do nebeské vlasti. Podle Vojtěcha Ruffer-a, probossta starobylé královské kapitoly na Wyssehradě ; vzdělal Jan Hřebeský, ředitel c. k. hlavních sskol w Jindřichowu Hradci*. W Jindřichowu Hradci: Tiskem a skladem Al. Landfrasa a syna, [1858–1864]. MJH, JK 512. Další vydání pod titulem *Pravý vůdce srdce lidského* po roce 1864. MJH, JK 3564.

[HÝBL 1819–1858]: *Mladssj Spelhofen, aneb: Příhody nowého Robinsona na tichém moři. W česstinu wydané od Jana Hýbla*. W Gindřichowě Hradci: Tisk a sklad Aloisia Josefa Landfrasa, 1858. MJH, JK 0182; Doucha, *Knihopisný slovník*, vydání z roku 1819. Vobr, *Knížky lidového čtení*, vydání z roku 1845 v Táboře.

HÝBL 1820: HÝBL, Jan. *Povčné a kratochwjlné hystorye o Strassidlech*. W Gindřichowě Hradcy: Pjsmem a nákladem Jozefa Landfrasa, 1820. MJH, JK 778. Další vydání z roku 1858. MJH, JK 857.

[HÝBL 1833]: BRAND, Jakob. *Bůh jest Otec náš. Přeložil Jan Hýbl*. Praha 1833. Rukopis, MJH, RK 263. BRAND, Jakob. *Bůh gest otec náš. Zčeštil Jan Hýbl*. W Gindřichowě Hradci: tisk a sklad A. J. Landfrasa, [po roce 1833]. MJH, JK 2131.

[HÝBL 1834]: *Čelednj Wůdce, Knjžka krásná obsahujcej vtěšená prawidla a laskawá napomjnanj: kterakby čeládka se chovati, a wespolek s sebau nakládati měli... nynj opět k wsseobecnému prospěchu na swětlo wydaná od Jana Hýbla*. W Táboře a w Gindřichowu Hradcy: Tiskem Aloyzya Jozefa Landfrasa, [1834]. MJH, JK 279.

[HÝBL 1828]: HOHENLOHE WALDENBURG-SCHILLINGSFÜRST, Alexander von. *Nábožný Křesťan modlíci se dle ducha katolické církve... přeloženo od Jana Hýbla*. W Táboře, Alois Jozef Landfrass 1828. MZM Brno, 1-0653.799.

[HÝBL 1835]: HOHENLOHE WALDENBURG-SCHILLINGSFÜRST, Alexander von. *Nábožný Křesťan modlíci se dle ducha katolické církve... přeložený od Jana Hýbla*. W Gindřichowu Hradcy: v Jozefa Aloizyusa Landfrasa, [1835]. MJH, JK 3601.

JŮZL 1870: JŮZL, Jakub. *Měřické tvary v ploše a v prostoru pro občanské, hlavní a vyšší dívčí školy*. V Jindřichově Hradci: nákladem vlastním, 1870. MJH, JK 0789.

JŮZL 1872: JŮZL, Jakub. *Měřické tvary v rovině a v prostore pro občanské školy*. V Jindřichově Hradci: G. A. Bibus, 1872. MJH, KF 8506.

KOCHBUCH 1827: *Vollständiges Kochbuch*. Neuhaus: Bey Joseph Alois Landfraß, Kreisbuchdrucker, 1827. MJH, JK 1908.

KOCHBUCH [1858–1864]: *Neuestes, treffliches Kochbuch*. In Neuhaus: Druck und Verlag von Al. J. Landfraß und Sohn, [1858–1864]. MJH, JK 8.

KOYDL 1834: KOYDL, Joseph. *Kurzer Unterricht in der Obstbaumzucht*. Neuhaus: Gedruckt bei Alois Joseph Landfraß, Buchdrucker und Buchhändler, 1834. MJH, JK 501.

KOYDL 1835: KOYDL, Joseph. *Krátké navčenj o sstěpařstwj. Přeloženjm Frantisska Slawjčka, kaplana Gindřicho=Hradeckého. Wýnos tohoto spjsku obětowán gest vstawu na weyžiwu větitelských wdow a syrotků w buděgowickém biskupstwj založenému. S 35 kamenopisnými obrazy*. W Gindřichowě Hradcy: Pjsmem Aloizyusa Jozefa Landfrasa, knihotlačitele a knihkupce, 1835. MJH, JK 499.

KRAMERIUS 1830: SCHOPPE, Amalie. *Wystěhowancy do Brazýlie, aneb: chaloupka u Gygytonhonhy*. Zčeštil W. Rodomil Kramérius. W Gindřichowu Hradcy: Tiskem a nákladem Aloyzyusa J. Landfrasa, 1830. MJH, JK 164.

KRAMERIUS 1831: KRAMERIUS, Rodomil Václav. *Železná Kossile*. W Táboře: Tiskem Aloizyusa Jozefa Landfrasa 1831. MJH, JK 147.

KRAMERIUS [1840?]: KRAMERIUS, Václav Rodomil. *Zlatowarci aneb zruszenj mučjrnj*. I. – IV. Rukopis, [40. léta 19. století]. MJH, RK 338 – RK 342.

KRAMERIUS 1846: KRAMERIUS, Václav Rodomil. *Košutova nevěsta*. Rukopis, 1846. MJH, RK 337.

KRAMERIUS 1844–1847: KRAMERIUS, Václav Rodomil. *Romantická bibliotéka*. Rukopis, MJH, RK 242, 243, 246, 323, 327, 343, 344, 354.

KRAMERIUS 1847: KRAMERIUS, Václav Rodomil. *Znamenité a podivné příhody pana Prásslilka*. Rukopis, 1847. MJH, RK 332.

KRAMERIUS 1848: KRAMERIUS, Václav Rodomil. *Hacajrek w kacabaice. Wrchowatá krosna žertů, frassek a kozelců. Časopis ku powzbudenj smjchu a zapuzenj trudnosti*. W Gindřichowu Hradci: Tisk a sklad Aloisia Josefa Landfrasa, 1848. MJH, JK 95 – JK 99, 826, 2152.

KRAMERIUS [1858–1864]: KRAMERIUS, Václav Rodomil. *Znamenité a podivné příhody pana Prásslilka*. W Jindřichowu Hradci: Tiskem a skladem Aloisia J. Landfrasa a syna, [1858–1864]. MJH, JK 491.

KRÖPFEL 1865: KRÖPFEL, Otto. *Největší Podvodník hřišniků jest čas budoucí*. Sešit 8. V Jindřichově Hradci: Tiskem a skladem Aloisia Landfrasa a Syna, [1865]. MJH, JK 39.

KRÖPFEL [1865?]: KRÖPFEL, Otto. *Rozjímání kazatelská*. Sešit 7. Rukopis, nedatováno. MJH, RK 241. KRÖPFEL, Otto. *Léky spasitelné proti nepravé truchlivosti*. Sešit 7. V Jindřichově Hradci: Tiskem a skladem Aloisia Landfrasa a Syna, [1865]. MJH, JK 35.

KLEINE DEUTSCHE SPRACHLEHRE 1847: *Kleine deutsche Sprachlehre*. Malá německá mluwnice. W Gindřichowu Hradci: Tiskem Aloisia Josefa Landfrasa, 1847. MJH, JK 167.

KRÁTKÉ VYPRAVOVÁNÍ 1819: *Krátké Wyprawowáuj [!] k rozmnoženj dobrých ctnostj, y zachowánj dobrého srdce*. W Gindřichowu Hradcy: Pjsmem a nákladem Jozefa Aloizyusa Landfrasa, 1819. MJH, JK 197.

KUPERIUS 1821: KUPERIUS, Antonín. *Nowá wýborná Knížka Kuchařská*. W Gindřichowě Hradcy: Wytisštěná v Jozefa Aloizyusa Landfrasa, 1821. MJH, JK 799. Rukopis knihy včetně impresy s datací MJH, RK 585.

LIŠKA 1821: LIŠKA, Antonín. *Elementar Unterricht in der böhmischen Sprache*. Neuhaus: Verlegt von Joseph Aloys Landfraß, Buchdrucker, 1821. MJH, JK 2141.

MALÝ SLABIKÁŘ [1858–1864]: *Malý slabikář*. [J. Hradec, Alois Landfras a Syn 185-?]. MJH, JK 1875.

MARTIN VON COCHEM 1796: MARTIN VON COCHEM, *Malý Zlatý Nebe=Kljč* W Gindřicho=Hradcy: Wytisštěný Nákladem Jozeffa Landtrassa [!], 1796. MJH, JK 884.

MARTIN VON COCHEM 1802: Martin von Cochem, *Zlatý Nebeský Kljč*. W Gindřicho=Hradcy : wytisštěný v Jozefa Aloizyusa [!] Landfrasa, 1802. MJH, JK 1051

MARTIN VON COCHEM 1829: Martin von Cochem, *Powlowicnj Nebe-Kljč*. W Táboře: wytisštěný v Jozefa Aloizyusa Landfrasa, 1829. MJH, JK 3639.

MARTIN VON COCHEM 1830: Martin von Cochem, *Mittlerer Himmelschlüssel*. Neuhaus und Tabor: Jm Landfraß'schen Verlage, 1831. MJH, JK 422.

MARTIN VON COCHEM 1905: Martin von Cochem, *Pravý zlatý Nebe-Klíč... 268té opravené a mnohými modlitbami a krásnou křížovou cestou rozmnožené dwacáté vydání*. W Jindřichově Hradci: Tisk a sklad A. Landfrasa Syna, [1905]. MJH, JK 3629.

MICHL 1841: MICHL, Josef Václav Justin. *Kurzgefaßte Anleitung zum Kopfrechnen, nebsteiner Sammlung von 355 Beispielen und Aufgaben*. Neuhaus: (Druck von Alois Landfrass) Zum Besten des budweiser Diöcesanoensions=Instituts=Vereines für Lehrer=Witwen und Waisen, 1841. MJH, JK 771. MICHL, Josef Václav Justin, *Krátké nawedenj k počítánj z hlavy: se zásobau 355 příkladůw a uloženj*. W Gindřichově Hradci: Tiskem Aloisia Josefa Landfrasa, 1841. MJH, JK 1813.

NEUHAUSER ALLEGEMEINER ANZEIGER 1844–1848: *Neuhauser allgemeiner Anzeiger*. [Jindřichův Hradec]: Alois Joseph Landfrass, 1844. Dostupné on-line: <http://kramerius.mjh.cz:8080/search/#intro6>.

NEUHAUSER WOCHENBLATT 1848: *Neuhauser Wochenblatt*. Neuhaus: Schnellpressendrukt von Alois Landfrass, 1848. Dostupné on-line: <http://kramerius.mjh.cz:8080/search/#intro6>.

NEUHAUSER WOCHENPOST 1854–1855: *Neuhauser Wochenpost*. [Jindřichův Hradec]: Drutt und Verlag von Al. Landfrass, 1854–1855. Dostupné on-line: <http://kramerius.mjh.cz:8080/search/#intro6>.

NEBESKÝ BUDÍČEK 1828: *Nebeský Budjček dusse křesťanské w mrákotách hřjchů hluboce spěgjcý hřjssnjky budjcy*. W Gindřichowu Hradcy: v Aloyzya Landfrasa, 1828. MJH, JK 414.

OHLAS OD NEŽÁRKY 1871–1942: *Ohlas od Nežárky. Týdeník pro poučení a zábavu, pro zájmy obecné i společenské*. V Jindřichově Hradci: A. J. Landfrass syn, 1871–1942. Dostupné on-line: <http://kramerius.mjh.cz:8080/search/#intro6>.

PACOVSKÝ 1827: PACOVSKÝ, Václav. *Auplné Vměnj Kuchařské*. W Gindřichově [!] Hradcy: Wytisštěné v Jozefa Aloyzia Landfrasa, 1827. MJH, JK 900.

PACOVSKÝ 1844: PACOVSKÝ, Václav. *Auplné Vměnj Kuchařské*. Tábor, A. J. Landfrass 1844. MJH, JK 614.

PROCHÁZKA 1845a: PROCHÁZKA DEVÍTSKÝ, Josef. *Vystěhovanci*. Rukopis, 1845. MJH, RK 328.

PROCHÁZKA 1845b: PROCHÁZKA DEVÍTSKÝ, Josef. *Ztracené dítě*. Rukopis, [1845]. MJH, RK 291.

PROCHÁZKA [před 1848]: PROCHÁZKA DEVÍTSKÝ, Josef. *Německé a české rozmluvy*. Rukopis. MJH, RK 223, 224.

PROCHÁZKA 1848a: PROCHÁZKA DEVÍTSKÝ, Josef. *Deutsche und böhmische Gespräche = Německé a české Rozmluvy*. W Jindřichowu Hradci: Aloisius J. Landfrass, 1848. Dostupné on-line: <http://kramerius4.nkp.cz/search/i.jsp?pid=uuid:96b010d0e1ec-11e4-995b-5ef3fc9ae867>.

PROCHÁZKA 1848b: PROCHÁZKA DEVÍTSKÝ, Josef. *Nejlacinější domácí lékař v tobolce*. Rukopis, 1848. MJH, RK 345.

PROCHÁZKA 1852a: PROCHÁZKA DEVÍTSKÝ, Josef. *Nerostopis*. Rukopis, 1852. MJH, RK 234.

PROCHÁZKA 1852b: PROCHÁZKA DEVÍTSKÝ, Josef.

Nerostopis. V Jindřichově Hradci: Tisk a sklad Aloisia Josefa Landfrasa, 1852. MJH, JK 2134.

PROCHÁZKA 1862a: PROCHÁZKA DEVÍTSKÝ, Josef. *Deutsche und böhmische Gespräche = Německé a české rozmluvy*. V Jindř. Hradci a v Táboře: Tisk a sklad Aloisia Josefa Landfrasa a Syna, 1862. MJH, JK 0647.

PROCHÁZKA 1862b: PROCHÁZKA DEVÍTSKÝ, Josef. *Všeobecný nerostopis*. V Jindřichově Hradci: Tiskem a nakladem Aloisia J. Landfrassa a syna, 1862. MJH, JK 2135.

PROCHÁZKA [po roce 1864]: PROCHÁZKA DEVÍTSKÝ, Josef. *Ztracené dítě*. V Jindřichově Hradci: Tiskem a skladem A. Landfrasa syna, [186-?]. Sbíрка rozmanitého čtení; sv. 21. MJH, JK 108.

PROCHÁZKA 1873: PROCHÁZKA DEVÍTSKÝ, Josef. *Deutsche und böhmische Gespräche = Německé a české rozmluvy*. V Jindř. Hradci: Tisk a sklad Al. Landfrasa syna, [1873]. MJH, JK 3608.

PROSPĚŠNÁ KNÍŽKA 1800: *Prospěšná Knjžka obwzłásstnjch Pobožnostj k Božské Prozřetedlnosti*. W Gindřjcho=Hradcy: v Jozeffa Landfrasa, 1800. JK 3561.

RULL 1875: RULL, František, *Monografie města Hradce Jindřichova*. V Jindř. Hradci: Tisk a sklad A. Landfrasa syna, [1875]. MJH, JK 1138.

SALZMANN 1803: SALZMANN, Christian Gotthilf. *Počátkowé mrawů od Krystyána Salcmana. Dle nowého pro katolickau mládež předělaného wydánj w Česstinu obráčení od Wáclawa Pawlowského wčitele králowské hlawnj sskoly v Gindřichohradey*. W Gindřichohradey: Wytisštěni v Jozefa Aloyzia Landfrasa, 1803. MJH, JK 201.

SALATNAY 1820: SALATNAY, Jan. *Modlitby Křesťanské z částky překládané, z částky pak skládané. Pro Pohlawj mužské*. W Gindřichově Hradcy: Jozef Landfrass, 1820. NK ČR 54 F 000269/D.1.

SALATNAY 1821: SALATNAY, Jan. *Modlitby Křesťanské z částky překládané, z částky pak skládané. Pro Pohlawj ženské*. W Gindřichově Hradcy: pjsmem Jozefa Aloyzya Landfrasa, 1821. MJH, JK 217.

SALATNAY 1854: SALATNAY, Jan. *Modlitby Křesťanské z částky překládané, z částky pak skládané. Pro Pohlawj mužské*. W Gindřichově Hradci: Tisk a sklad Al. Jos. Landfrasa, 1854. MJH, JK 818.

SALATNAY 1857: SALATNAY, Jan. *Modlitby Křesťanské z částky překládané, z částky pak skládané. Pro Pohlawj ženské*. W Gindřichově Hradci: Tisk a sklad Al. Jos. Landfrasa, 1857. Dostupné on-line: <http://kramerius.nkp.cz/kramerius/MShowUnit.do?id=3318>.

SBÍRKA MLUVNICKÝCH PRAVIDEL 1841: *Sbjrka mluwnických a pravopisných pravidel gazyka českého*. W Gindřichowu Hradci: W knihoskladu Aloisia Josefa Landfrasa 1841. MJH, JK 0825.

SBÍRKA PÍSNÍ 1845: *Sbjrka 118te swětských pjsnj k obwseleňj wlastenské mládeži*. W Táboře: Tiskem Aloisia Josefa Landfrasa. 1845. MJH, JK 820.

SKOČDOPOLE 1876: SKOČDOPOLE, Antonín. *Katechismus náboženství katolického pro školy obecné*. [V Českých Budějovicích]: Antonín Skočdopole, 1872 (Tiskem Al. Landfrasa syna v Jindřichově Hradci). MJH, JK 518.

SZIKSZAY 1850: SZIKSZAY, György. *Křesťanská Naučenj a Modlitby*. W Gindřichowu Hradci: Rychlotiskem Aloisia Josefa Landfrasa, 1850. MJH, JK 3574.

ŠRÁMEK 1849: ŠRÁMEK, Jan. *Krátký všeobecný dějepis*

pro školu. W Jindřichowu Hradci: Tisk a sklad Aloysis Josefa Landfrasa, 1849. MJH, JK 1987.

ŠVĚDA 1863: ŠVĚDA, Jan. *Svatá země, stručný popis její s kratičkým dějepisem národu*. V Jindřichově Hradci a Táboře: Tiskem a skladem Aloisia Josefa Landfrasa a syna, 1863. MJH, JK 685.

[TOMSA 1842]: HAUBER, Michael. *Úplná křesťanská modlitební kniha od Mjchala Haubra*. W Gindřichowu Hradci: Pjsemem Aloizia Jozefa Landfrasa, 1842. MJH, JK 3598.

TOMSA 1843: TOMSA, František Bohumil. *Cesta do nebeské vlasti. Podlé neydokonalegssjch modliteb w Češtině sepsal Fr. Boh. Tomsa*. W Gindřichowu Hradci: tiskem a nákladem u Aloysis Landfrasa, 1843. MJH, JK 1004.

TOMSA 1844: *Zábavný wyprawowatel rozmanitých děgjn a powjde zčesstěných od Fr. Boh. Tomsy. Díl 1–3*. W Gindřichowu Hradci: W knihoskladu Aloysis Josefa Landfrasa, 1844. MJH, JK 504, 505, 506.

[TOMSA 1847]: HOFFMANN, Alexander Friedrich Franz, *Svedený Havel*. Přeložil F. Tomsa. Rukopis, 1847. MJH, RK 249.

TOMSA 1850: TOMSA, František Bohumil. *Cesta do nebeské vlasti. Podlé neydokonalegssjch modliteb w Češtině sepsal Fr. Boh. Tomsa*. [J. Hradec: A. J. Landfras, 1850]. MJH, JK 1052.

[TOMSA 1858–1864]: HOFFMANN, Alexander Friedrich Franz. *Svedený Hawel, aneb: Kdož pásse hřích, služebník jest hřícha*. Podlé spisů Hoffmannových od J. B. Tomsy. W Jindřichowu Hradci: Tiskem a skladem Aloisia J. Landfrasa a syna, [1858–1864]. MJH, JK 175.

[TOMSA 1860]: HAUBER, Johann Michael. *Úplná křesťanská katolická Modlitební kniha. Podlé dwatcátého wydání zčeštěná od Františka Bohum Tomsy*. W Gindřichowě Hradci Tisk a náklad Aloysis Josefa Landfrasa, 1860. MJH, JK 2440.

VELKÁ ABECEDA [1858–1864]: *Velká abeceda pro malé dítky*. V Jindřichowu Hradci: Tiskem a skladem A. Landfrasa a Syna, [1858–1864]. MJH, JK 0675.

WEISSE 1864: WEISSE, Christian Felix. *Mladí hráči*. V Jindřichově Hradci: Tisk a sklad A. J. Landfrasa a syna, 1864. Weisse-ova divadla pro děti; Svazek I. MJH, JK 144.

WEISSE 1890: WEISSE, Christian Felix. *Narozeniny*. Tisk a sklad knihtiskárny A. Landfras syn v Jindř. Hradci, 1890. Weisse-ova divadla pro dítky; Svazek šestnáctý. MJH, JK 128.

ZVĚST OD NEŽÁRKY 1862–1863: *Zvěst od Nežárky: týdeník pro zábavu, poučení i obchodní záležitosti*. Jindřichův Hradec: V. Landfras, 1863. Dostupné on-line: <http://kramarius.mjh.cz:8080/search/#intro6>.

ŽÁK [186?]: ŽÁK, Josef Václav. *Množilka v obrazech*. [V Jindřichowu Hradci]: Tiskem a skladem A. Landfrasa a syna, [186-?]. MJH, JK 686.

ŽÁK 1864: ŽÁK, Josef Václav. *Malý dvorný soudruh*. Rukopis, 1864. MJH, RK 237; ŽÁK, Josef Václav. *Malý dvorný soudruh*. V Jindřichowu Hradci a Táboře: Tiskem a skladem Al. J. Landfrasa a syna, [1864]. MJH, JK 593.

Literatura:

BĚHALOVÁ 1997a: BĚHALOVÁ, Štěpánka. 200 let Landfrasovy tiskárny. In: *Výroční zpráva spolku Přátelé starého Jindřichova Hradce*. Jindřichův Hradec: Spolek Přátelé starého Jindřichova Hradce, 1997.

BĚHALOVÁ 1997b: BĚHALOVÁ, Štěpánka. 200 let Landfrasovy tiskárny 1797–1997. 200. výročí založení tiskárny. 200. výročí narození Aloise Josefa Landfrase. Jindřichův Hradec: Okresní muzeum Jindřichův Hradec, 1997.

BĚHALOVÁ 1998a: BĚHALOVÁ, Štěpánka. Jindřichův Hradec (Neuhaus). Okresní muzeum – knihovna (Bezirksmuseum – Bibliothek). In: *Handbuch Deutscher Historischer Buchbestände in Europa. Band 2*. Tschechische Republik. Zürich, New York: Olms-Weidman, 1998, s. 67–69.

BĚHALOVÁ 1998b: BĚHALOVÁ, Štěpánka. Landfrasova tiskárna a Jindřichův Hradec. In: *Tiskárny a tisky 19. století. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané při příležitosti 200. výročí založení jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny. Jindřichův Hradec 3.–4. září 1997*. Jindřichův Hradec: Okresní muzeum v Jindřichově Hradci, 1998, s. 38–45.

BĚHALOVÁ 2001: BĚHALOVÁ, Štěpánka. *Náboženský kramářský tisk se zvláštním zřetelem k jindřichohradecké Landfrasově tiskárně*. Dizertační práce. Praha: Filozofická fakulta UK, 2001.

BĚHALOVÁ 2003a: BĚHALOVÁ, Štěpánka. Náboženský kramářský tisk a jeho recepce. In: RADIMSKÁ, Jitka (ed.). *K výzkumu zámeckých, měšťanských a církevních knihoven. Čtenář a jeho knihovna*. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2003, s. 547–558.

BĚHALOVÁ 2003b: BĚHALOVÁ, Štěpánka. O jindřichohradeckých kuchařkách vážně i s úsměvem. In: *Dobrou chuť*. České Budějovice: Jihočeské muzeum, 2003, s. 83–94.

BĚHALOVÁ 2008: BĚHALOVÁ, Štěpánka. Odras ženy v kramářských tiscích z jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny. In: HOLUBOVÁ, Markéta (ed.) *Obrazy ženy v kramářské produkci*. Praha: Etnologický ústav AV ČR, v. v. i., 2008, s. 17–36.

BĚHALOVÁ 2011: BĚHALOVÁ, Štěpánka. Mám již předplacen Ohlas? Příspěvek ke 140. výročí založení jindřichohradeckého Ohlasu od Nežárky. In: *Vlastivědný sborník Dačicka, Jindřichohradecka a Třeboňska* 23, 2011, s. 42–61.

BĚHALOVÁ 2013: BĚHALOVÁ, Štěpánka. *Pozdvihni se, duše, z prachu... Kramářské tisky s náboženskou tematikou ze sbírek Muzea Jindřichohradecka*. Jindřichův Hradec: Muzeum Jindřichohradecka, 2013.

BĚHALOVÁ 2017: BĚHALOVÁ, Štěpánka. *Nebekliče od Landfrasů. Knižní bestsellery 19. století*. Jindřichův Hradec: Muzeum Jindřichohradecka, 2017.

BĚHALOVÁ – FÜRBAACH 2004: BĚHALOVÁ, Štěpánka – FÜRBAACH, František. *Vlastivědná a historická literatura o Jindřichově Hradci*. Jindřichův Hradec: Muzeum Jindřichohradecka, 2004.

JOHANIDES 1995: JOHANIDES, Josef. *Magdalena Dobromila Rettigová*. Rychnov nad Kněžnou: Městský úřad v Rychnově nad Kněžnou, 1995, s. 150–152.

JUNGMANN 1849: JUNGMANN, Josef. *Historie literatury české. Soustavný přehled spisů českých s krátkou historií národu, osvícení a jazyku*. Praha: František Řivnáč, 1849.

KARÁSEK 1903: KARÁSEK, Josef. Zpráva o Landfrasových rukopisech. *Český lid* 12, 1903, s. 65–68, 119.

MATTUŠKA 1887: MATTUŠKA, Alois. *Josef Procházka, vlastenec, spisovatel a lidumil*. Jindřichův Hradec: A. Mattuška, 1887.

MUK 1933: MUK, Jan. K dějinám tiskáren v Jindřichově Hradci, zvláště Landfrasovy. In: *Jihočeský sborník historický* 6, 1933, č. 2, s. 55–61.

MUK 1938: MUK, Jan. *Život v Jindřichově Hradci před 100 lety*. Jindřichův Hradec: Spolek přátel starého Jindřichova Hradce, 1938, s. 27–28.

MUK 1956: MUK, Jan. Přátelství Josefa Kajetána Tyla s dr. J. Procházkou a probuzení Jindřichova Hradce. In: *Jihočeský sborník historický* 25, 1956, č. 2, s. 12–21.

MUK 1963: MUK, Jan. Václav Rodomil Kramerius a dobrodružné landfrasovské tisky. *Zprávy muzeí Jihočeského kraje* 3, 1963, č. 3–4, s. 53–56.

NOVÁKOVÁ 1994: NOVÁKOVÁ, Stanislava. Prodej Hilgartnerovy tiskárny J. Landfrasovi r. 1797. In: *Jindřichohradecký vlastivědný sborník* 6, 1994, s. 70–71.

PLETZER 1988: PLETZER, Karel. Jan Marchal – Čelakovského a Kamarýtův přítel ze studií. *Výběr* 25, 1988, č. 3, s. 3–19.

PLETZER 1991: PLETZER, Karel. Literární činnost Jana Tomáše Nováčka. *Výběr* 28, 1991, č. 2, s. 169–175.

PLETZER 1992a: PLETZER, Karel. Die Druckerei Landfraß in der südböhmischen Stadt Neuhaus. In: *Jahrbuch für sudetendeutsche Museen und Archive*. München: Sudeten-deutsches Archiv, 1992, s. 291.

PLETZER 1992b: PLETZER, Karel. Překladatelská a literární činnost MUDr. Josefa Procházký Devítského. In: *Jindřichohradecký vlastivědný sborník* 4, 1992, s. 12–26.

PLETZER 1993a: PLETZER, Karel. Landfrasův faktor Josef Václav Žák. *Výběr* 30, 1993, č. 1, s. 28–32.

PLETZER 1993b: PLETZER, Karel. Podíl Karla Müllera na produkci Landfrasovy tiskárny v Jindřichově Hradci. In: *Jindřichohradecký vlastivědný sborník* 5, 1993, s. 46–54.

PLETZER 1997a: PLETZER Karel. Nejstarší jindřichohradečtí tiskaři. *Výběr* 34, 1997, č. 2, s. 103–112.

PLETZER 1997b: PLETZER, Karel. Jindřichohradečtí tiskaři Hilgartnerové. *Výběr* 34, 1997, č. 3, s. 178–193.

PLETZER 1998: PLETZER, Karel. Landfrasovské náboženské tisky z Jindřichova Hradce. In: *Tiskárny a tisky 19. století. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané při příležitosti 200. výročí založení jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny. Jindřichův Hradec 3.–4. září 1997.*

Jindřichův Hradec: Okresní muzeum v Jindřichově Hradci, 1998, s. 54–57.

RUFFER 1851: RUFFER, Vojtěch, *Wúdce dusse do nebeské vlasti*. Praha: Bedřich Stýblo 1851.

RUFFER [186-?]: RUFFER, Vojtěch, *Vúdce duše do nebeské vlasti*. 11. vydání. Praha: B. Stýblo [60. léta 19. století].

RYŠAVÁ 1998: RYŠAVÁ, Eva. K obsahové stránce kramářských písní z Landfrasovy tiskárny. In: *Tiskárny a tisky 19. století. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané při příležitosti 200. výročí založení jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny. Jindřichův Hradec 3.–4. září 1997.* Jindřichův Hradec: Okresní muzeum v Jindřichově Hradci, 1998, s. 58–60.

STREJČEK 1930: STREJČEK, Ferdinand. *Jak se probouzel Jindřichův Hradec*. Jindřichův Hradec: Spolek přátel starého Jindřichova Hradce, 1930.

TEPLÝ 1930: TEPLÝ, František. Z lidové četby konce XVIII. a první polovice XIX. století. (U jindřichohradecké kolébky českých tisků nové doby). *Časopis pro dějiny venkova* 1930, s. 232–246.

TISKÁRNY A TISKY 1998: BĚHALOVÁ, Štěpánka (ed.). *Tiskárny a tisky 19. století. Sborník příspěvků z celostátní konference pořádané při příležitosti 200. výročí založení jindřichohradecké Landfrasovy tiskárny. Jindřichův Hradec 3.–4. září 1997.* Jindřichův Hradec: Okresní muzeum v Jindřichově Hradci, 1998.

WÖGERBAUER – PÍŠA – ŠÁMAL – JANÁČEK et al. 2015: WÖGERBAUER, Michael – PÍŠA, Petr – ŠÁMAL, Petr – JANÁČEK, Pavel et al. *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014. Svazek I, 1749–1938.* Praha: Academia, Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2015.

PhDr. Štěpánka Běhalová, Ph.D.

Muzeum Jindřichohradecka

Balbínovo nám. 19/I, 377 01 Jindřichův Hradec